

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τμήμα Διοίκησης, Οικονομίας, Επικοινωνίας Πολιτιστικών & Τουριστικών Μονάδων

Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Μουσειακή Εκπαίδευση: Σχεδιασμός & Υλοποίηση
Εκπαιδευτικού προγράμματος για το Λαογραφικό
Μουσείο Βυτίνας (Αρκαδία)**

Κοκκαλιάρης Ανδρέας

Σωτήρης Εμμανουήλ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Μαρία Βίγλη

ΠΥΡΓΟΣ ΗΛΕΙΑΣ 2017

Προσοχή!! Το έργο αυτό το
Βεβαιωθείτε ντιστην
Στο θέμα της Πτυχιακής 5-

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω/ουμε ότι είμαι/είμαστε ο/οι συγγραφείς/εις αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα/είχαμε για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω/έχουμε αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα /κόναμε χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες.

Ακόμη δηλώνω/ουμε ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα/εμάς προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω/ουμε πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου/μας ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Σωτήρης Ελευθερίου

340

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Κοκκαλιάρης Ανδρέας

300

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 3

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την καθηγήτριά μας κυρία Μαρία Βίγλη για την επίβλεψη αυτής της πτυχιακής εργασίας, για την καθοδήγηση και την πολύ καλή συνεργασία που είχαμε.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι σκόπιμο σε οποιαδήποτε μελέτη να συνδυάζεται και να συνδέεται κατάλληλα η θεωρία με την πράξη, δηλαδή από τις γενικές γνώσεις να μπορούμε να μεταβαίνουμε σε πιο ειδικές, από το θεωρητικό υπόβαθρο να μεταβαίνουμε στο βιωματικό και στη συνέχεια η εμπειρία να εμπλουτίζεται ολοένα και περισσότερο μέσα από τη μελέτη και την αποκόμιση περεταίρω γνώσεων. Στο πλαίσιο υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος δίνεται έμφαση στον εκπαιδευτικό ρόλο που έχει το μουσείο προκειμένου να εξοικειωθούν οι μαθητές με έννοιες όπως μουσείο, συλλογή, μουσειολόγος, λαογράφος, λαογραφικό μουσείο, να ενισχυθεί η κριτική τους σκέψη των μέσω της βιωματικής εμπειρίας, να κατανοήσουν τον τρόπο άσκησης των επαγγελματιών στο παρελθόν μέσω ανακάλυψης των εργαλείων και της χρησιμότητάς τους, να κατανοήσουν στην πράξη τον κώδικα συμπεριφοράς μέσα σε ένα μουσείο, εξηγώντας τις ιδιαιτερότητες του χώρου αλλά και να αντιληφθούν το μουσείο ως ένα χώρο εναλλακτικής μάθησης και ψυχαγωγίας, με απώτερο στόχο πάντα την αυτοβελτίωση της κοινωνίας.

Η επίσκεψή μας στο Λαογραφικό Μουσείο της Βυτίνας, ο σχεδιασμός της, η συνεργασία μας με τον υπεύθυνο του μουσείου και του εκπαιδευτικού, οι δραστηριότητες που δημιουργήσαμε και γενικότερα η όλη διαδικασία της υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος που ακολουθήσαμε, μας επιβεβαίωσε την μέγιστη σημασία της μουσειακής εκπαίδευσης, κάτι που ήταν βέβαιο ήδη γνωστό σε θεωρητικό, όμως, επίπεδο. Η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος και ο συντονισμός μιας μουσειακής επίσκεψης αποτέλεσε μεγάλη πρόκληση και έδωσε την ευκαιρία για νέες εμπειρίες αλλά και γνώσεις. Σημαντική ήταν η διαπίστωση ότι τα παιδιά ενδιαφέρονται να αποκομίζουν γνώσεις που αφορούν στην παράδοση και κινητοποιείται ιδιαίτερα η κριτική τους ικανότητα όταν συνδέουν την προϋπάρχουσα γνώση και την εμπειρία τους από την καθημερινή ζωή με τα εκθέματα του μουσείου. Αυτό κατέστη σαφές μέσα από τις ερωτήσεις που απευθύνθηκαν στα παιδιά για τα επαγγέλματα που έχουν χαθεί και τη συμμετοχή τους δίνοντας εύστοχες απαντήσεις, ενώ τις γνώσεις τους σίγουρα συμπλήρωσε η οπτική επαφή που μπόρεσαν στο χώρο του μουσείου να έχουν με εργαλεία που χρησιμοποιούσαν όσοι ασκούσαν αυτά τα επαγγέλματα.

Η βιωματική αυτή εμπειρία αποτελεί εναλλακτική λύση της παθητικής μάθησης και δημιουργεί στους εμπλεκόμενους σε αυτήν τη διαδικασία ενθουσιασμό για τη δουλειά τους και τη δημιουργία της ανάγκης να προσφέρουν ευχαρίστηση στα παιδιά. Αναμφίβολα, η επιλογή του θέματος βοήθησε στην εισαγωγή βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων της μουσειακής εκπαίδευσης και την πληρέστερη κατανόησή τους, αποτέλεσε ευκαιρία θεωρητικής επεξεργασίας και βιωματικής εμπειρίας προκειμένου να αξιοποιούνται τα μουσεία με εναλλακτικές εκπαιδευτικές διαδικασίες και να προσεγγίζονται τα μουσειακά αντικείμενα με μεθόδους πολύ διαφορετικές από τις παραδοσιακές μεθόδους της τυπικής εκπαίδευσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αναφέρεται στο Λαογραφικό μουσείο της Βυτίνας και τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσα από ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που απευθύνεται σε μαθητές της Ε΄ και της Στ΄ τάξης Δημοτικού. Ακόμα, αναφέρεται σε επαγγέλματα που έχουν χαθεί και οι αναμνήσεις μας από αυτά φυλάσσονται και διατηρούνται σε Λαογραφικά μουσεία, ένα εκ των οποίων είναι το Λαογραφικό μουσείο Βυτίνας.

Στόχος της πτυχιακής αυτής εργασίας είναι να δοθεί έμφαση στον εκπαιδευτικό και τον κοινωνικό ρόλο του μουσείου και η ανάδειξη του μουσείου ως εναλλακτική λύση αγωγής. Επίσης, βασικός στόχος της είναι να προβληθεί η μέγιστη σημασία των μουσειακών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα σχολεία, κυρίως σε αυτά της περιφέρειας, που δεν έχουν τη δυνατότητα να πηγαίνουν στο μουσείο, τονίζοντας την ανάγκη ενσωμάτωσής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

- **Μουσειοπαιδαγωγική**
- **Λαογραφία**
- **Λαογραφικό Μουσείο**
- **Εκπαιδευτικά Προγράμματα**
- **Επικοινωνία και Εκπαίδευση στο Μουσείο**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

i.	Πρόλογος	3
ii.	Περίληψη	4
iii.	Λέξεις κλειδιά	5
iv.	Εισαγωγή	7
v.	Μουσειοπαιδαγωγική	9
	Γέννηση και εξέλιξη της μουσειοπαιδαγωγικής	9
	Μορφές επικοινωνίας και εκπαίδευσης στο σύγχρονο Μουσείο	12
	Εκπαιδευτικές δράσεις	14
	Οι υπεύθυνοι διεξαγωγής εκπαιδευτικών προγραμμάτων	14
vi.	Λαογραφία	16
	Ορισμοί και έννοιες	16
	Λαϊκός πολιτισμός.....	21
	Η νεοελληνική λαϊκή τέχνη	24
	Μουσεία λαϊκής τέχνης	29
	Λαογραφικό μουσείο Βυτίνας	30
	Εκπαιδευτικά προγράμματα που διεκπεραιώθηκαν σε λαογραφικά μουσεία.....	31
	Επαγγέλματα που έχουν χαθεί.....	32
vii.	Εκπαιδευτικό πρόγραμμα	34
	Περιγραφή εκπαιδευτικού προγράμματος	34
	Αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα	37
	Αξιολόγηση του προγράμματος από τους εμπλεκόμενους	44
	Αποτίμηση της δράσης από τον εκπαιδευτικό.....	45
viii.	Επίλογος	47
ix.	Βιβλιογραφία	49
x.	Παραρτήματα	50
	Παράρτημα Α	50
	Παράρτημα Β.....	55
	Παράρτημα Γ	56
	Παράρτημα Δ.....	59

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η γνωριμία με Λαογραφικό μουσείο της Βυτίνας και τα επαγγέλματα που έχουν χαθεί. Αρχικά, παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο που απαιτείται σχετικά με τους όρους και τις έννοιες που χρησιμοποιούνται και στη συνέχεια παρουσιάζεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε σε συγκεκριμένη ομάδα κοινού, μαθητές Δημοτικού, προκειμένου να γνωρίσουν το Λαογραφικό μουσείο της Βυτίνας και να ανακαλύψουν επαγγέλματα που έχουν πάψει να ασκούνται και που σχετίζονται με αντικείμενα που φυλάσσονται στο εν λόγω μουσείο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής παρουσιάζεται η έννοια του όρου μουσειοπαιδαγωγική, η γένεση και η εξέλιξή της κυρίως στην Ελλάδα από την αρχαιότητα όπου δημιουργήθηκε αρχικά η ανάγκη εύρεσης ενός τρόπου και ύπαρξης ενός χώρου διαφύλαξης αντικειμένων με αξία έως τη δημιουργία του θεσμού του μουσείου στα πλαίσια του οποίου αξιοποιούνται τα αντικείμενα προκειμένου να επιτευχθούν εκπαιδευτικοί στόχοι που έχουν τεθεί. Συνέπεια αυτής της αντιμετώπισης και αντίληψης των μουσείων είναι η ανάπτυξη της μουσειοπαιδαγωγικής θεωρίας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται μορφές επικοινωνίας, με έμφαση ως επί το πλείστον στο πολιτιστικό μοντέλο επικοινωνίας, και εκπαίδευσης στο σύγχρονο μουσείο. Αναλύονται οι εκπαιδευτικές δράσεις από τις οποίες αποτελείται ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, όπως η υλική – αισθητική δραστηριότητα, το παιχνίδι και το project. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στους υπευθύνους διεξαγωγής των εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς και στη σημασία του ρόλου που επιτελούν ως προς την υλοποίηση των δραστηριοτήτων αλλά και την άμεση επικοινωνία του μουσείου με τις διάφορες ομάδες κοινού προκειμένου να καταστεί το πρόγραμμα επιτυχές.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία απόπειρα ορισμού της λαογραφίας ως επιστήμης αλλά και των εννοιών με τις οποίες σχετίζονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά της αλλά και το αντικείμενο ή καλύτερα τα αντικείμενα στα οποία εστιάζει το ερευνητικό της ενδιαφέρον, όπως η κοινωνική συγκρότηση, τα ήθη και έθιμα αλλά και η τέχνη που δημιουργήθηκε σε συγκεκριμένους τόπους και χρονικές περιόδους. Στο πλαίσιο αυτό για την πληρέστερη κατανόηση του αναγνώστη παρουσιάζεται ως παράδειγμα ο φούρνος από τα ήθη και έθιμα της Βυτίνας. Ακόμα, αναλύεται η έννοια του λαϊκού πολιτισμού και οι σημασίες που αποδίδονται σε αυτόν ανάλογα με τη χρονική περίοδο που μελετά ο εκάστοτε λαογράφος. Διευκρινίσεις δίνονται για την έννοια της παράδοσης και τη μέθοδο που ενδείκνυται για τη μελέτη της πραγματικής λαϊκής παράδοσης. Παρουσιάζεται η νεοελληνική λαϊκή τέχνη και πιο συγκεκριμένα η γένεση, η εξέλιξη, οι τρόποι μέσω των οποίων εκφράστηκε, οι περιοχές στις οποίες κυρίως άνθισε, οι κατηγορίες στις οποίες διακρίνεται, οι επιδράσεις που δέχτηκε και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Εισάγεται η έννοια του μουσείου λαϊκής τέχνης, δίνονται πληροφορίες για το Λαογραφικό μουσείο της Βυτίνας καθώς και εκπαιδευτικά προγράμματα που διεκπεραιώθηκαν σε Λαογραφικά μουσεία. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση επαγγελμάτων που έχουν χαθεί, όπως ο φούρναρης, ο αλμπάνης, ο τσαγκάρης και ο υλοτόμος.

Το τέταρτο κεφάλαιο απαρτίζεται από την περιγραφή του εκπαιδευτικού προγράμματος που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας, το θέμα του, οι ομάδες κοινού στις οποίες απευθύνθηκε, οι δράσεις που έλαβαν χώρα, το εποπτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε και οι στόχοι που είχαν τεθεί προκειμένου να πραγματοποιηθεί. Παρουσιάζονται συνοπτικά οι τρεις φάσεις στις οποίες υλοποιήθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, η φάση της προετοιμασίας στην τάξη, η φάση της επίσκεψης στο μουσείο και οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν στην τάξη μετά την επίσκεψη στο μουσείο. Στη συνέχεια παρουσιάζεται αναλυτικά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, οι ερωτήσεις που απηύθυναν οι εμπυχωτές στα παιδιά και οι απαντήσεις που δόθηκαν από αυτά, οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία ώστε να καταστεί εμφανής η αλληλεπίδραση που υπήρχε μεταξύ τους. Το κεφάλαιο αυτό κλείνει με την προσπάθεια αξιολόγησης του προγράμματος βάσει ενός φύλλου εργασίας που χρησιμοποιήθηκε για αυτόν το σκοπό και συμπληρώθηκε από εκπαιδευτικό του σχολείου που συμμετείχε στο πρόγραμμα.

Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στην αξία της μουσειοπαιδαγωγικής και τη σημασία της εφαρμογής των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα σχολεία και κυρίως της περιφέρειας για την κοινωνία. Γίνεται λόγος για περαιτέρω διεύρυνση των οριζόντων επί του θέματος αλλά και για την ανάγκη εξοικείωσης των μαθητών της περιφέρειας, που δεν έχουν τη δυνατότητα να παρευρίσκονται στο χώρο του μουσείου και να αντιλαμβάνονται τη σημασία του, με την έννοια του μουσείου, τη λειτουργία του και εν γένει με τη μουσειακή εμπειρία στα πλαίσια της αυτοβελτίωσης της κοινωνίας.

2. Μουσειοπαιδαγωγική

2.1 Γένεση και εξέλιξη της μουσειοπαιδαγωγικής

Στις αρχές του αιώνα μας αν και η πορεία της μουσειοπαιδαγωγικής ήταν αξιόλογη στην Ελλάδα σε αντίθεση με την Ευρώπη, περιοριζόταν μόνο στην εκπαιδευτική αξία του μουσείου μέσω των σχολείων και μόνο και όχι στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της. Τα τελευταία χρόνια διευρύνονται οι προσπάθειες να απευθυνθούν στο ευρύτερο κοινό. Η μουσειοπαιδαγωγική εμφανίζεται με πολύμορφες επικοινωνιακές πολιτικές και κερδίζει το ενδιαφέρον διαφόρων ομάδων του κοινού. Πραγματοποιούνται διάφορες δράσεις, οι οποίες αξιολογούνται συστηματικά και σηματοδοτούν ευοίωνες μελλοντικές προοπτικές. Γίνεται πλέον κατανοητό ότι πρέπει η ελληνική μουσειοπαιδαγωγική να πειραματιστεί με πολλές διαφορετικές ομάδες κοινού, βάσει των νέων μεθόδων τεχνολογίας ώστε μελλοντικά να διευρυνθούν επικοινωνιακά οι σχέσεις μουσείου και κοινού. Στυλοβάτης των ανωτέρω πρέπει να είναι το ειδικευμένο προσωπικό, βάσει πανεπιστημιακής κατάρτισης ως ειδικότητα, το οποίο θα διεκδικήσει, τις αρμοδιότητες και τα πεδία εφαρμογών για να επιτευχτεί ο στόχος της επικοινωνίας μουσείου και ανθρώπων.

Οι προσπάθειες των ανθρώπων να συγκεντρώσουν και να φυλάξουν αντικείμενα που είχαν ιδιαίτερη σημασία για αυτούς, δημιούργησε το θεσμό του μουσείου. Η χρονική περίοδος της εκάστοτε περισυλλογής αντικειμένων είχε τα δικά της χαρακτηριστικά και αντιμετώπιση. Η συλλεκτική δραστηριότητα ξεκινά από την αρχαιότητα, κυρίως με θρησκευτικό και τελετουργικό χαρακτήρα, όχι όμως εκπαιδευτικό, εκτός από το μουσείο της Αλεξάνδρειας, που σκόπευε να αναδείξει την πόλη σαν ένα πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο. Στη Ρώμη απλώς συνέλεγαν τα λάφυρα από τις κατακτήσεις τους. Το Μεσαίωνα οι συλλογές είχαν θρησκευτικό και λατρευτικό χαρακτήρα μόνο. Την περίοδο της Αναγέννησης τα αντικείμενα αποκτούν αισθητική και εμπορική αξία και την περίοδο του Διαφωτισμού αρχίζει η εξάπλωση τους και έτσι ξεκινά ο θεσμός του σύγχρονου μουσείου, που καταγράφει, αξιοποιεί τα αντικείμενα, έχει παιδαγωγικούς στόχους και θέτει τις βάσεις για την ανάπτυξη της μουσειοπαιδαγωγικής θεωρίας.

Ο 18^{ος} αιώνας σηματοδοτεί την ανάπτυξη του μοντέρνου μουσείου, βάζοντας πλέον και το κοινό μέσα με τη δωρεάν είσοδο και αναγνωρίζεται η εκπαιδευτική αξία του. Μεγάλη ήταν η συνεισφορά του Λούβρου στην εξέλιξη του μοντέρνου μουσείου ως εκπαιδευτικό ίδρυμα. Σε διάφορα μέρη τα μουσεία ανοίγουν το πρωί για το κοινό όχι όμως με ευκολία. Σημαντικότερη όμως είναι η διδακτική αξιοποίηση των μουσειακών συλλογών από την εκπαιδευτική πλευρά. Τα παιδιά μπορούν να αντιληφθούν τον κόσμο μέσα από τις εκπαιδευτικές συλλογές. Τον 19^ο αιώνα οι εξελίξεις στον χώρο των μουσείων είναι καθοριστικές. Τα μουσεία, διαχωρίζονται με βάση τους επιστημονικούς κλάδους. Αρχίζει να αναγνωρίζεται πλέον η εκπαιδευτική διάσταση των μουσείων, αλλάζοντας ακόμα την αρχιτεκτονική και την εσωτερική διακόσμηση προς εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών στόχων της. Οι ηγεμόνες ήθελαν να προβάλλουν την πολιτική τους δύναμη μέσα από εντυπωσιακά κτίρια-μνημεία και οι αστοί από αντίδραση ιδρύουν ιστορικά μουσεία προς ενδυνάμωση

εθνικών συνειδήσεων. Δημιουργούνται Διεθνείς εκθέσεις προς την μορφοποίηση του κοινού στην οικονομία και την τεχνολογία. Τα μουσεία πλέον παίζουν σημαντικό ρόλο στη μόρφωση και καλλιέργεια του κοινού, προσανατολίζουν και διαμορφώνουν αισθητικές, κτίρια, εθνικές συνειδήσεις και καθιερώνονται ως μια κατεξοχήν διδακτική μηχανή.

Συνεπώς, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα συνειδητοποιήθηκε η δυνατότητα του Μουσείου να λειτουργεί ως εκπαιδευτικός φορέας. Από τον ορισμό του, όπως διατυπώθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, το ICOM (1946), διαφαίνεται ο διευρυμένος ρόλος του: Πρόκειται για «ένα μόνιμο ίδρυμα, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, ανοικτό στο κοινό, που έχει ως έργο του τη συλλογή, μελέτη, διατήρηση, γνωστοποίηση και έκθεση τεκμηρίων του ανθρώπινου πολιτισμού και του περιβάλλοντός του, με στόχο τη μελέτη, την εκπαίδευση και τη ψυχαγωγία».

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έχει αναγνωριστεί η εκπαιδευτική δύναμη των μουσείων. Δίπλα στα μουσεία εφαρμοσμένων τεχνών και στα ανοιχτά μουσεία προστίθενται τα τεχνικά και τα παιδικά μουσεία. Τα τεχνικά μουσεία ευαισθητοποιούν το κοινό για τις επιστημονικές εξελίξεις, δίνοντας μεγάλη σημασία στην επικοινωνία, τα οποία λειτουργούν ως εργαστήριο για τους μαθητές, δίνοντας βαρύτητα στη μάθηση μέσα από την πράξη συνδέοντας την πνευματική και χειρονακτική εργασία. Έτσι αναδεικνύεται η αξία των μουσείων ως εξωσχολικών χώρων μάθησης με ιδιαίτερη παιδαγωγική ποιότητα. Η καλλιτεχνική αγωγή ώθησε στην αναγνώριση των μουσείων τέχνης, τον εκδημοκρατισμό και την ανάπτυξη της μουσειοπαιδαγωγικής. Η εμπειρία είναι η αφετηρία για μάθηση μέσα από την πράξη, αλληλοσυμπληρώνεται με τη θεωρητική και αποφεύγεται η παθητικότητα των μαθητευόμενων. Έτσι ξεκίνησε το ανοιχτό μουσείο με στόχο να λειτουργεί ως χώρος συνάντησης και επικοινωνίας δημιουργώντας την κατηγορία των παιδικών μουσείων. Βασικό τους μέλημα είναι η εκπαίδευση σε συνδυασμό με την ψυχαγωγία. Στόχος είναι να ενδυναμωθεί η αυτονομία και η αυτοπεποίθηση των παιδιών, να βρουν εσωτερική ισορροπία και να αποκτήσουν εφόδια για την ελεύθερη διαμόρφωση της ζωής τους. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι διαφοροποίησαν την ανάπτυξη της μουσειοπαιδαγωγικής σε κάθε χώρα, στιγματίζοντας έτσι το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Ενώ η εκπαίδευση στο μουσείο αξιοποιείται μόνο από μαθητές πλέον, ενώ η μουσειοπαιδαγωγική χαρακτηρίζεται ασαφής.

Στο 2^ο μισό του 20^{ου} αιώνα, η μουσειοπαιδαγωγική αναπτύσσει ένα διευρυμένο πεδίο εφαρμογών, καθώς τα ευρωπαϊκά μουσεία ασχολούνται συστηματικά με τον εκπαιδευτικό τους ρόλο. Η σημασία των μουσείων αναπτύσσεται αισθητά και δημιουργούνται νέες προοπτικές στον πολιτισμό με την ίδρυση του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων. Τα νέα κοινωνικά δεδομένα που διαμορφώνονται μετά το τέλος του πολέμου έχουν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών που εστιάζουν στη μετάβαση από το μουσείο ναός στο μουσείο ως χώρος μάθησης. Αρχικά παραμέλησαν την εκπαιδευτική διάσταση του μουσείου, απομάκρυναν το κοινό και δημιουργήθηκε μουσειακή κρίση, όπου επέφερε σημαντικές αλλαγές στη μουσειοπαιδαγωγική. Έτσι την περίοδο του 60 και του 70 θεσμοθετήθηκαν υπηρεσίες με στόχο την ανάπτυξη εκπαιδευτικών πολιτικών για τα μουσεία. Δημιουργούνται:

A) Εκπαιδευτικές υπηρεσίες που είναι ενσωματωμένες στο γενικότερο σύστημα του κάθε μουσείου.

B) Υπηρεσίες που υποστηρίζουν συγκεντρωτικά τις μουσειοπαιδαγωγικές δραστηριότητες περισσότερων μουσείων, γνωστές ως μουσειοπαιδαγωγικά κέντρα. Μετά τον ενθουσιασμό του ξεκινήματος όμως οι μουσειοπαιδαγωγοί αντιμετωπίζονται με δυσπιστία από τις άλλες ιδιότητες που απασχολούνται μόνιμα στα μουσεία, δεν μπορούν να ενσωματωθούν στο σύστημα του μουσείου και να διεκδικήσουν περισσότερες αρμοδιότητες. Οι δυο ανωτέρω θεσμικές μορφές οργάνωσης μπορούν να λειτουργούν πιο αποτελεσματικά σε επίπεδο πολιτικών διεκδικήσεων, να είναι κέντρα συντονισμού σε περισσότερους φορείς. Η περίοδος αναγνώρισης και ανάπτυξης της μουσειοπαιδαγωγικής, δεν είναι ανεξάρτητη με ότι συμβαίνει το 60 και 70 στο χώρο της εκπαίδευσης. Το μουσείο είναι χώρος μάθησης, προτεραιότητα όμως θεωρείται το σχολείο. Από το 1970 και μετά η μουσειοπαιδαγωγική γνωρίζει μεγάλη άνθηση και γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλής. Αρχικά, η μουσειοπαιδαγωγική μπήκε στο περιθώριο των εκθέσεων, κάνοντας τους μουσειοπαιδαγωγούς να αντιδράσουν και να δημιουργήσουν ειδικές εκπαιδευτικές εκθέσεις στα υπάρχοντα μουσεία, δίνοντας έμφαση στην ενεργητική στάση των επισκεπτών. Έτσι, δημιουργούνται τα παιδικά μουσεία-κινητά μουσεία, μουσεία της γειτονίας. Στόχος η δυνατότητα ενεργητικής συνεργασίας ανάμεσα στα τμήματα της κοινωνίας για την ανάδειξη του μουσείου ως χώρο μάθησης και ψυχαγωγίας. Επίσης, ενσωματώνονται και διαδραστικά εκθέματα, κεντρικό ρόλο πλέον παίζει ο επισκέπτης στις επιμέρους μουσειακές λειτουργίες που δεν είναι πλέον μόνο για μαθητές σχολείων. Οι οικονομικές συνθήκες επισκεψιμότητας για λόγους επιβίωσης των μουσείων, το μάρκετινγκ, οι επικοινωνιακές πολιτικές διαμορφώνουν πλέον το μουσείο ως χώρο μάθησης μόνον.

Οι συστηματικές προσπάθειες των ευρωπαϊκών μουσείων ως χώρων-μάθησης δεν είχαν άμεση επίδραση στην ελληνική πραγματικότητα. Από τα τέλη της δεκαετίας του 70 εμφανίζονται οι πρώτες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες για την αξιοποίηση των ελληνικών μουσείων ως χώρων μάθησης αποκλειστικά για σχολικές ομάδες. Το 1985 είναι μια σημαντική χρονιά για την εξέλιξη της μουσειοπαιδαγωγικής στην Ελλάδα. Η ενεργή συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση των εκπαιδευτικών δράσεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Με τη μορφή νέας επικοινωνίας προσφέρονται δυνατότητες εκπαιδευτικών εμπειριών και εκτός των αστικών κέντρων. Κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη της ελληνικής μουσειοπαιδαγωγικής παίζει η ίδρυση του ελληνικού τμήματος του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (1983), όπου δραστηριοποιούνται εκπαιδευτικά αρκετοί φορείς. Η δεκαετία του 90 είναι μια πολύ εποικοδομητική περίοδος, που επηρεάζεται καθοριστικά από το πρόγραμμα "ΜΕΛΙΝΑ" εκπαίδευση και πολιτισμός. Παράγεται εκπαιδευτικό υλικό, σχεδιάζονται συγκεκριμένες δραστηριότητες και υλοποιούνται βάσει ενός διδακτικού μοντέλου που ανέτρεπε τα μέχρι τότε δεδομένα μιας απλής επίσκεψης των μαθητών στο μουσείο. Ευαισθητοποιήθηκαν πλέον όλοι πολιτιστικά, μαθητές και εκπαιδευτικοί. Η σημερινή μουσειοπαιδαγωγική εμπειρία στην Ελλάδα είναι πλούσια και αξιόλογη, η έλλειψη όμως της συστηματικής αξιολόγησης των προσφερομένων δραστηριοτήτων έχει ως αποτέλεσμα να μη μπορεί η εμπειρία αυτή να λειτουργήσει ανατροφοδοτικά στο μέλλον. Τον 21^ο αιώνα αλλάζουν οι ανάγκες

εκπαιδευτικής δράσης, δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου και νέες ομάδες κοινού, κερδίζουν έδαφος στην ελληνική μουσειοπαιδαγωγική πραγματικότητα.¹

2.2 Μορφές επικοινωνίας και εκπαίδευσης στο σύγχρονο μουσείο

Πολιτιστικό μοντέλο επικοινωνίας: Το πολιτιστικό μοντέλο αποκρίνεται από το μοντέλο της κλασικής γραμμικής επικοινωνίας και δίνει πρωταγωνιστικό ρόλο στο άτομο. Με αυτό τον τρόπο έχει επηρεαστεί η επισκεπτοκεντρική διάσταση του σύγχρονου μουσείου. Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην επικοινωνία και στη συμμετοχή του κοινού. Μια διαδικασία η οποία παράγει μια πραγματικότητα την οποία την συντηρεί, την διορθώνει και την μεταβάλλει. Δηλαδή η πραγματικότητα δεν υπάρχει αυτούσια αλλά μεταβάλλεται μέσα από την επικοινωνία και την προσωπική ερμηνεία του κάθε ατόμου. Για το λόγο αυτό οι επισκέπτες διαμορφώνουν διαφορετικές πραγματικότητες για κάθε μουσειακό μήνυμα, οι οποίες όμως δεν ταυτίζονται πάντα με αυτή των σχεδιαστών των εκθέσεων. Το πολιτιστικό μοντέλο έρχεται σε αντίθεση με το γραμμικό, το οποίο βασίζεται στην ρεαλιστική θετικιστική επιστημολογία. Συνήθως το γραμμικό μοντέλο θεωρεί ότι υπάρχει ένας πομπός και ένας δεκτής σε μια ορισμένη πραγματικότητα που δεν μεταβάλλεται από το κοινό.

Το σύγχρονο μουσείο καλείται να πραγματοποιήσει την εκπαιδευτική του αποστολή. Στόχος του η εφαρμογή της μουσειοπαιδαγωγικής πράξης σε διάφορες ομάδες κοινού, όπως σχολικές ομάδες όλων των βαθμίδων, οικογένειες, μεμονωμένοι επισκέπτες και ομάδες ενηλίκων. Η δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού (εντύπου), η δημιουργία εκθεμάτων και ερμηνευτικών βοηθημάτων σε συνδυασμό με το σχεδιασμό μορφών έμμεσης επικοινωνίας είναι τα βήματα επικοινωνίας του μουσείου με το κοινό μέσω της μουσειοπαιδαγωγικής.

Οι ρυθμίσεις επικοινωνίας μουσείου-κοινού μπορεί να είναι ως εξής:

1. Άμεση επικοινωνία:

Γίνεται με τρία, σχεδιασμός υλοποίηση και αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με σκοπό την προσέγγιση μουσειακών αντικειμένων και κατά συνέχεια ιδεών που απορρέουν από αυτά:

- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες με ομάδες παιδιών, έφηβων, ενηλίκων όπως και μεμονωμένων επισκεπτών μέσα από ξεναγήσεις, σεμινάρια, διαλέξεις.
- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προγράμματα για σχολικές ομάδες όπως και επιμορφωτικές συναντήσεις για εκπαιδευτικούς.
- Εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε χώρους εκτός μουσείου, σε χώρους πολιτισμικού ενδιαφέροντος καθώς και σε χώρους οικείου περιβάλλοντος ομάδων που για διάφορους λόγους είναι αδύνατη η πρόσβαση στο μουσειακό υλικό.

---

¹ Νικονάνου, Ν. (2013). *Μουσειοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.σελ.24-72,86-90,94-118,118-122,132-134.

2. Έμμεση επικοινωνία :

Ολοκληρώνεται με τρία στάδια: Σχεδιασμός – παραγωγή – αξιολόγηση

- Εκπαιδευτικού υλικού κυρίως για μαθητές και εκπαιδευτικούς καθώς για οικογένειες και ενήλικες.
- Ερμηνευτικά βοηθήματα όπως εποπτικό υλικό καθώς και ενημερωτικό υλικό, αντίγραφα αντικειμένων που ολοκληρώνουν τη βελτίωση της εκπαιδευτικής ποιότητας των μουσειοπαιδαγωγικών δραστηριοτήτων και τη λειτουργία των εκθέσεων ως χώρο μάθησης, επικοινωνίας και εμπειρίας με στόχο την ανταπόκριση τους σε διαφορετικές ομάδες κοινού.
- Ειδικές εκπαιδευτικές εκθέσεις σε συνδυασμό με τη συνεργασία άλλων επιστημονικών κλάδων που συνδράμουν στη λειτουργία του μουσείου (μουσειολόγος, μουσειογράφος, συντηρητής) για συγκεκριμένες ομάδες κοινού.
- Μουσειοσκευών: Για χρήση εκτός μουσειακών χώρων, όπως σε σχολεία, συχνότερα, όμως, για την προετοιμασία μιας επίσκεψης είτε για ομάδες κοινού που για κάποιο λόγο αδυνατούν να επισκεφθούν ένα μουσείο. Πρόκειται για ένα οργανωμένο εκπαιδευτικό υλικό. Είναι το σημείο που η μουσειοπαιδαγωγική εγκαταλείπει για να βρει το κοινό.
- Η εφαρμογή νέων τεχνολογιών για χρήση εντός η εκτός μουσείο με διάφορες εφαρμογές πολυμέσων (CD-ROM).

Οι δραστηριότητες της άμεσης επικοινωνίας χαρακτηρίζονται ως αυτές που κατά τη διάρκεια τους ειδικευμένο προσωπικό υποστηρίζει τους επισκέπτες για την σωστή προσέγγιση τους στα μουσειακά αντικείμενα με βάση ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Οι δραστηριότητες αυτές διαμορφώνουν παιδαγωγικές καταστάσεις σε μουσειακούς χώρους και βοηθούν στην επικοινωνιακή ποιότητα των εκθέσεων και των άλλων ερμηνευτικών βοηθητικών μέσων της έμμεσης επικοινωνίας. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι εμπλουτίζουν τις δυνατότητες διάδρασης επισκέπτη – εκθέματος μέσα από την αλληλεπίδραση. Επιπλέον, οι δραστηριότητες αυτές αποτελούν βασικό πεδίο εφαρμογών της μουσειοπαιδαγωγικής και στηρίζονται σε έναν εκπαιδευτικό σχεδιασμό που διαθέτει στόχους, περιεχόμενα, μεθόδους, μέσα και μορφές επικοινωνίας. Ακόμα, απευθύνονται σε οργανωμένες ομάδες όπως είναι οι σχολικές ομάδες που πραγματοποιούν επίσκεψη σε ένα μουσείο είτε σε ομάδες που συγκροτούνται επιτόπου από επισκέπτες σε μια άτυπη ομάδα, όπως συμβαίνει σε ξεναγήσεις που έχουν προγραμματιστεί σε συγκεκριμένες ώρες.²

---

² Νικονάνου, Ν. (2013). *Μουσειοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.σελ.24-72,86-90,94-118,118-122,132-134.

2.3 Εκπαιδευτικές δράσεις

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα ολοκληρώνεται και αποτελείται από εκπαιδευτικές δράσεις – δραστηριότητες με σκοπό την κατανόηση των πληροφοριών που παρέχονται κατά τη διάρκεια ενός μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος, έχουν διάφορες μορφές όπως η υλική – αισθητική δραστηριότητα, το παιχνίδι, το project.

- **Υλική – αισθητική δραστηριότητα:** Χαρακτηρίζεται ως βιωματική δραστηριότητα που εφαρμόζεται στη μουσειοπαιδαγωγική πράξη και είναι συνδεδεμένη με το χαρακτήρα του μουσείου ως χώρου που φυλάσσει υλικά τεκμήρια. Είναι μια δραστηριότητα πολιτισμού που βασίζεται στην ικανότητα των ανθρώπων να αντιλαμβάνονται το υλικό περιβάλλον με τις αισθήσεις τους και επιτυγχάνεται είτε με το να σχεδιάζουν, να πλάθουν, να ζωγραφίζουν είτε με το να κάνουν χειροτεχνίες.
- **Παιχνίδι:** Στη μουσειοπαιδαγωγική χρησιμοποιείται ο όρος παιχνίδι, ο οποίος εμφανίζεται με μια σχετικά ασάφεια ως προς το είδος των εκπαιδευτικών διαδικασιών. Συνήθως αναφέρεται σε δραστηριότητες όπως είναι το παιχνίδι ρόλων μέσω ενός θεατρικού. Παράλληλα, χρησιμοποιείται σε παιχνίδια γνώσεων που ακολουθούν βέβαια κάποιους συγκεκριμένους κανόνες οι οποίοι είναι προδιαγεγραμμένοι εξ αρχής. Τα παιχνίδια αυτά στοχεύουν στον έλεγχο επίτευξης γνωστικών στόχων, της ανακεφαλαίωσης και της εμπέδωσης των περιεχόμενων της εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Άλλου είδους παιχνίδια είναι και τα παιχνίδια υλικών κατασκευών όπου θεωρούνται αποτελεσματικά σε θέματα κοινωνικοποίησης, αφομοίωσης συναισθηματικής συμμετοχής αλλά δεν εφαρμόζονται συχνά καθώς απαιτούν ειδικές σχεδιαστικές προδιαγραφές και ιδιαίτερες συνθήκες υλοποίησης.
- **Project:** Η μέθοδος αυτή αποτελεί μια ανοιχτή διαδικασία μάθησης που εμπλουτίζει τη μουσειοπαιδαγωγική πράξη. Είναι μια μέθοδος που έχει στόχο τον εμπλουτισμό του σχολικού μαθήματος, τη σύνδεση του σχολείου με την κοινωνία και την ενεργοποίηση του μαθητή στην απόκτηση της γνώσης.

2.4 Οι υπεύθυνοι διεξαγωγής εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων-μεθόδων και άμεσης επικοινωνίας παίζουν οι υπεύθυνοι διεξαγωγής. Ο ρόλος τους στη σχέση επικοινωνίας με τις ομάδες κοινού καθορίζει την επιτυχία του κάθε εκπαιδευτικού σχεδιασμού. Πρακτικά όμως στην Ελλάδα υπάρχει ασάφεια με την προαπαιτούμενη κατάρτιση, γιατί πρώτα υλοποιήθηκαν οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε μουσειακούς χώρους και μετά οργανώθηκαν οι δυνατότητες κατάρτισης τους και για την ονομασία τους χρησιμοποιούνται διαφορετικοί όροι όπως εκπαιδευτές, ερμηνευτές, διαμεσολαβητές, μουσειοπαιδαγωγοί ή εμψυχωτές. Όλοι οι παραπάνω όροι εκφράζουν την αποφυγή του όρου ξεναγός για να διαφοροποιηθούν από την ξενάγηση. Οι μουσειοπαιδαγωγοί σχεδιάζουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αλλά συνήθως δεν τις διεξάγουν αυτοί, οι εκπαιδευτές-γενικός όρος δεν προσδιορίζουν με ακρίβεια

βασικά χαρακτηριστικά της μάθησης στο μουσείο, οι ερμηνευτές διαμορφώνουν τις εκθέσεις όπως και οι διαμεσολαβητές χωρίς να ενεργοποιούν τον επισκέπτη. Ο όρος εμπυχωτής περιγράφει με περισσότερη ακρίβεια τη συγκεκριμένη σχέση του υπεύθυνου διεξαγωγής της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Βρίσκεται ανάμεσα στο θέμα και τον επισκέπτη, κατευθύνει, προκαλεί την επικοινωνία, συντονίζει, εμπυχώνει, δίνει ελεύθερο χώρο στο να ανατηχθεί η εμπειρία, δημιουργικότητα και οι δεξιότητες. Οι εμπυχωτές μπορούν να ανταποκριθούν στην πρόθεση λειτουργίας του μουσείου ως χώρου εμπειριών, δημιουργίας και επικοινωνίας.³

---

³ Νικονάνου, Ν. (2013). *Μουσειοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.σελ.24-72,86-90,94-118,118-122, 32-134.

3. Λαογραφία

3.1 Ορισμοί και έννοιες

Ως λαογραφία ορίζεται η επιστήμη που ασχολείται με όλες τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού. Εξετάζει, καταγράφει και ταξινομεί όλα όσα ένας λαός κατά παράδοση έχει, ενεργεί και πράττει σε συλλογικό επίπεδο ψυχικής και κοινωνικής ζωής του λαού σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο και συνεπώς ποικίλει. Κατηγορίες τις οποίες θα μπορούσε κανείς να διακρίνει ως αντικείμενο έρευνας της λαογραφικής επιστήμης, αφορούν στον υλικό βίο και την λαϊκή δημιουργία. Ως λαογραφία έχει αποδοθεί στα ελληνικά ο διεθνώς καθιερωμένος αγγλοσαξονικός όρος *folklore*, που σημαίνει τη γνώση που έχει ο λαός. Στη Γερμανία επικράτησε ο όρος *volkskunde*, που σημαίνει τη γνώση για το λαό. Η αγγλοσαξονική θεώρηση θέτει ως αντικείμενο της λαογραφικής σπουδής τις παραδοσιακές εκδηλώσεις του λαϊκού βίου και συγκεκριμένα, την προφορική λογοτεχνία. Αντίθετα, η Γερμανική Λαογραφική Σχολή θέτει στο κέντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντός της, όχι τις εκδηλώσεις αλλά τον ίδιο το λαϊκό βίο συνολικά και συνακόλουθα το φορέα του, τον λαό, αναζητώντας μέσα από τις εκδηλώσεις του πολιτισμικού του βίου τον εντοπισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του.

Ένας αποδεκτός ορισμός της λαογραφίας είναι ότι η επιστήμη αυτή μελετά τον παραδοσιακό ή όπως συχνά αναφέρεται τον λαϊκό πολιτισμό. Από τον 19ο αιώνα, τέθηκαν οι θεωρητικές και μεθοδολογικές βάσεις της επιστήμης της λαογραφίας, και έως τα μέσα περίπου του 20ου αιώνα, ο παραδοσιακός πολιτισμός θεωρείται ένα στατικό και ακίνητο σώμα στοιχείων του πολιτισμού, τα οποία ανάγονται σε προγενέστερες μορφές της κοινωνικής εξέλιξης. Πρόκειται για στοιχεία πολιτισμού τα οποία επιβιώνουν στο περιθώριο του σύγχρονου βιομηχανικού πολιτισμού. Οι επιβιώσεις αυτές, που θεωρούνταν ότι έμεναν αναλλοίωτες στον χρόνο και ανεπηρέαστες από τις σύγχρονες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, αναζητήθηκαν στον αγροτικό χώρο. Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, έχει επικρατήσει στον χώρο των λαογράφων μια διαφορετική θεώρηση σε ότι αφορά στον παραδοσιακό πολιτισμό. Αναγνωρίζεται πλέον ότι τα στοιχεία του πολιτισμού διαμορφώνονται και μεταλλάσσονται σε άμεση επικοινωνία. Στο πλαίσιο των νέων αυτών προσεγγίσεων υποστηρίζεται ότι ο παραδοσιακός πολιτισμός δεν είναι στατικός αλλά δυναμικός και επομένως τα στοιχεία του δεν επιβιώνουν απλώς στο περιθώριο της σύγχρονης κοινωνίας αλλά μεταλλάσσονται.⁴

Η λαογραφία μελετάει πολιτισμούς λαών που οπωσδήποτε βρίσκονται σε μια εξελιγμένη βαθμίδα και τους μελετάει σε εθνικό επίπεδο, μπορεί επομένως να θεωρηθεί εθνική επιστήμη. Ωστόσο, μια διεθνική συγκριτική μελέτη δεν αποκλείεται και έχει πραγματοποιηθεί πολλές φορές. Ο ανθρωπολογικός-κοινωνικός χαρακτήρας της λαογραφικής

---

⁴ Μ. ([χ.χ.]). *Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων*. Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου, 2017, από <http://www.melt.gr/>.

ύλης υπερβαίνει τα εθνικά όρια ώστε να υπάρχουν και μόνιμες διεθνείς συνεργασίες, όπως με τους λαογραφικούς άτλαντες, μια προσπάθεια που έγινε στη δεκαετία του '20 και απλώθηκε σε ευρωπαϊκή βάση. Η ελληνική λαογραφία συνδέθηκε με αυτό, μεταπολεμικά, με τη χαρτογράφηση των γεωργικών εργαλείων και των εθιμικών πυρών, των πρώτων θεμάτων του Εθνολογικού Άτλαντα της Ευρώπης, που ήταν ταυτόχρονα και τα πρώτα θέματα του Άτλαντα της Ελληνικής Λαογραφίας.

Ο λαός της λαογραφίας είναι μια έννοια που έχει συζητηθεί πολύ. Εκείνοι που δημιούργησαν, περίπου στα μέσα του περασμένου αιώνα, τη νέα επιστήμη και επέλεξαν τη λέξη είχαν στο μυαλό τους μόνο την αγροτική τάξη, ως το βασικό συντηρητή του παραδοσιακού πολιτισμού. Ωστόσο σήμερα ένα μεγάλο μέρος των λαογράφων, κυρίως στη Γερμανία, δέχεται τη λέξη στην ολότητα του περιεχομένου της, δηλαδή ως μια πολυταξική και πολυστρωματική έννοια. Σήμερα, μαζί με τη λαογραφία που ενδιαφέρεται για την πολιτισμική συμπεριφορά της αγροτιάς υπάρχει και μια αστική αλλά και μια εργατική λαογραφία.

Το αρχικά αποκλειστικό αγροτικό περιεχόμενο του λαού της λαογραφίας προσδιόρισε και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των θεωρούμενων τότε λαογραφικών φαινομένων. Τα γνωρίσματα αυτά είναι το κατά παράδοσιν, το αυθόρμητον (συνειρμικό στοιχείο, άλογος τρόπος σκέψης) και το ομαδικόν. Από αυτά τα χαρακτηριστικά παραμένει ως και σήμερα ως αναμφισβήτητη λαογραφικό το γνώρισμα της ομαδικότητας. Η παράδοση χαρακτηρίζει, βέβαια, συνήθως ένα λαογραφικό φαινόμενο, αλλά έχει αποσυσχετιστεί από την αναγκαία παλαιότερη στη λαογραφία προϋπόθεση που είναι αυτή της μακροβιότητας του φαινομένου. Το συνειρμικό στοιχείο είναι πλέον αδύνατο να χαρακτηριστεί εγγενές σε κάθε λαογραφικό φαινόμενο, καθώς η αρχική υπερτίμησή του οφείλεται στις ακραίες απόψεις που είχαν επικρατήσει σχετικά με την οροθέτηση του πεδίου έρευνας της λαογραφίας. Μαγικά και άλογα στοιχεία υπάρχουν, κληροδοτούμενα από το παρελθόν αλλά ο χώρος που καταλαμβάνουν είναι περιορισμένος και περιορίζεται όλο και περισσότερο. Γενικότερα στη λαογραφία είναι σκόπιμο να εξετάζεται το όλο αντί για το μέρος, για παράδειγμα οι εκδηλώσεις που περιέχουν τη μαγική σκέψη πρέπει να εξετάζονται ως σύνολο του λαϊκού πολιτισμού.

Ο πολιτισμός ενός λαού είναι το αντικείμενο μελέτης της λαογραφίας και είναι μια περιεκτική έννοια. Η λαογραφία, εν γένει, εξετάζεται στα λαογραφικά εγχειρίδια ως μια πολυεπιστήμη. Αυτό οφείλεται στην πολυτυπία της. Όμως, παρόλο που υπάρχουν σχετικά θέματα που ανήκουν κανονικά σε άλλες επιστήμες, όπως την εθνομουσικολογία, αρχιτεκτονική, φιλολογία κ.α., αν οι επιστήμες που φαίνεται να συναποτελούν το περιεχόμενό της πάρει η καθεμία ό, τι τους ανήκει, η λαογραφία μπορεί να βρεθεί χωρίς αντικείμενο ή να μεταβληθεί σε ένα είδος παραεπιστήμης για ερασιτέχνες συλλογείς και αυθόρμητους μελετητές. Ακόμα, υπάρχει αντικειμενική δυσκολία ενός και μόνο ανθρώπου να αφομοιώσει ένα τεράστιο και τόσο ετερόκλητο υλικό, καθώς καθίσταται εφικτό ένας και μόνο άνθρωπος να είναι αρχιτέκτονας, ενδυματολόγος, μουσικός, νομικός κ.λπ. Ο λαογράφος είναι ο επιστήμονας που πρέπει να καλλιεργήσει τη συνθετική γνώση και αντίληψη των πραγμάτων, κάτι το οποίο απαιτεί ειδική γνώση των επιμέρους επιστημών και των πορισμάτων τους. Το σημείο τομής των επιμέρους επιστημών, που βγαίνει έξω από το ερευνητικό πεδίο της καθεμίας από αυτές τις επιστήμες, είναι αυτό που κατά βάση ενδιαφέρει

τη λαογραφική έρευνα. Το ευρύ πολιτισμικό φάσμα που πρέπει να λάβει υπόψη της η λαογραφία υπάρχει. Στα λαογραφικά εγχειρίδια έχει γίνει αποδεκτή μια τριμερής διαίρεση σε υλικό, κοινωνικό και πνευματικό βίο, με παραπέρα υποδιαιρέσεις. Ένα σχήμα που εκφράζει μια κοινωνική καθολικότητα, αφού το χτίσιμο, για παράδειγμα, ενός σπιτιού, που τοποθετείται στον υλικό βίο, είναι αποτέλεσμα οικονομικής δραστηριότητας, αλλά είναι κοινωνικό φαινόμενο, όπως άλλωστε και η θρησκευτική συμπεριφορά ή οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, είναι το παρακάτω:

Κοινωνική συγκρότηση

- § Φυσικός χώρος
- § Οικιστική δραστηριότητα
- § Οικογένεια
- § Ευρύτερες ομάδες
- § Διοίκηση
- § Παραγωγή και χρήση αγαθών

Ήθη και Έθιμα

- § Κύκλος της ζωής
- § Εθνικός κύκλος
- § Καθημερινή ζωή
- § Κώδικας της ηθικής
- § Εθιμικό δίκαιο
- § Θρησκευτική συμπεριφορά

Τέχνη

- § Του λόγου
- § Μουσική
- § Χορός
- § Ζωγραφική, γλυπτική κ.λπ.
- § Θέατρο
- § Χειροτεχνία.⁵

Παράδειγμα από τα ήθη και έθιμα της Βυτίνας: Ο Φούρνος

- § Το φουρναριό ή φουρνόσπιτο. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο κτίσμα πλάι από το σπίτι, όπου μέσα σε αυτό ήταν φτιαγμένος ο φούρνος. Προκειμένου να φτιαχτεί ο φούρνος έχτιζαν ένα ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, με ύψος περίπου ένα μέτρο, το οποίο έστρωναν στο κάτω μέρος με μεγάλες καλοψημένες χωμάτινες – τούβλινες πλάκες. Πάνω στο ορθογώνιο έχτιζαν με μικρά σπασμένα κεραμιδάκια και με λάσπη από κοκκινόχωμα το θολωτό του καθ' αυτού φούρνου. Μπροστά αφήνανε το στόμα του φούρνου και την ανάσα που ήταν μια μικρή τρυπίτσα. Το χτίσιμο του φούρνου γενικά

---

⁵ Μιχάλης Γ. Μερακλής, Ελληνική λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη. Εκδόσεις Οδυσσέας, 2009.

ήταν πολύ δύσκολο και για αυτό το αναλάμβαναν ειδικοί χτίστες, που κάθονταν μέσα στη μέση του φούρνου και τον έχτιζαν. Μόλις χτιζόταν ο φούρνος τον καίγανε καλά για μια ολόκληρη μέρα προκειμένου να ψηθεί και να μη χαλάει εύκολα.

- § Το καπάκι του φούρνου. Πρόκειται για μια μεγάλη λεπτή και πλατιά πλάκα, από πέτρα, που χρησιμοποιούσαν για να κλείνουν το στόμα του φούρνου και να ψήνεται το ψωμί. Κάποιοι έβαζαν σιδερένιο καπάκι, με ένα χερούλι στη μέση για να κλείνουν το φούρνο. Ακόμα είχαν μια μικρή πέτρα για να την τοποθετούν στην ανάσα και να την κλείνουν.
- § Η μασιά του φούρνου. Πρόκειται για ένα πολύ μακρύ σιδερένιο αντικείμενο με ένα πλατύ σίδερο στη μια άκρη και μακρύ χέρι. Η μασιά ήταν χρήσιμη για να ανακατεύουν τα ξύλα και τα πουρνάρια μόλις έκαιγαν το φούρνο και για να βγάζουν τη χόβολη ή αλλιώς θράκα από το φούρνο. Επίσης, ήταν χρήσιμη προκειμένου να τραβάνε τη λάσπη από τα βαγένια για να τα πλύνουν.
- § Το φτυάρι. Πρόκειται για ένα ξύλινο φτυάρι, με πολύ μακρύ χέρι και πλατύ κεφάλι. Πάνω στο φτυάρι έβαζαν τα καρβέλια, το ζυμάρι από την πινακωτή και τα έριχναν με την αράδα μέσα στο φούρνο για να ψηθούν. Μόλις ψηνόταν το ψωμί το έβγαζαν πάλι με το φτυάρι από το φούρνο.
- § Η πανιέρα. Έπαιρναν ένα πολύ μακρύ ξύλο και στη μια του άκρη έδεσαν ένα μεγάλο πανί, το οποίο έβρεχαν με πολύ νερό και καθάριζαν από τα κάρβουνα και τις στάχτες για να μην κολλάνε τα κάρβουνα και οι στάχτες στο ψωμί ή αλλιώς ξεπανίζανε, όπως ονομαζόταν η διαδικασία, το φούρνο και μετά έριχναν τα καρβέλια το ψωμί.

Μόλις το ζυμάρι στην πινακωτή είχε σχεδόν γίνει, άναβαν και έκαιγαν το φούρνο με πουρνάρια ή ξανάματα ή άλλα ξύλα. Όταν ο φούρνος καιγόταν και ήταν έτοιμος, γινόταν αυτό αντιληπτό από το στεφάνι στο στόμα του, το οποίο άσπριζε. Το στεφάνι στην αρχή και μέχρι να καεί ο φούρνος ήταν μαύρο και άσπριζε σιγά –σιγά. Έβγαζαν τη θράκα από το φούρνο, τον ξεπάνιζαν, έριχναν το ψωμί και αυτό ψηνόταν.

1. Ο φούρνος σκεπασμένος
2. Το πέτρινο σκέπασμα στο στόμα του φούρνου
3. Το σιδερένιο καπάκι του φούρνου

4. Η μασιά
5. Το φτυάρι
6. Η πινακωτή
7. Μια τέσα ανάποδα
8. Το καζάνι που ακουμπάει πάνω σε πέτρες αντί για σιδερωσιά
9. Ο τέντζερης
10. Η πανιάρα⁶

3.2 Λαϊκός πολιτισμός

Η λαογραφία έχει ως αντικείμενό της το λαϊκό πολιτισμό και σύμφωνα με το συντομότερο ορισμό της <<λαογραφία είναι η επιστήμη του λαϊκού μας πολιτισμού>>. Το <<μας>> στον ορισμό δείχνει την προέλευση του λαογράφου, δηλαδή ότι και ο ίδιος προέρχεται από το λαό τον οποίο μελετάει και ο όρος <<λαϊκός πολιτισμός>> δηλώνει τον πολιτισμό του χωριού, σε αντίθεση με τον πολιτισμό της πόλης που χαρακτηρίζεται ως σύγχρονος ή αστικός. Αυτή η διάκριση σε μια εποχή που η ύπαιθρος κρατούσε ακόμα τον παραδοσιακό της χαρακτήρα, δηλαδή σύμφωνα με τον Στίλωνα Κυριακίδη, συνέχιζε τον πολιτισμό εκείνο που έχει την καταγωγή του στην ύστερη αρχαιότητα και συνεχίστηκε ως έπειτα ως λαϊκός πολιτισμός των βυζαντινών χρόνων και στην Τουρκοκρατία πήρε για ιστορικούς λόγους περισσότερο καθολικό χαρακτήρα.⁷ Ο λαϊκός πολιτισμός των νεώτερων Ελλήνων, του οποίου η τελευταία φάση είναι ο πολιτισμός της Τουρκοκρατίας, υπέστη τις πρώτες μεγάλες ρωγμές αμέσως μετά την ίδρυση του ελεύθερου ελληνικού κράτους, το 1832, όταν η κεντρική εξουσία επενέβη τόσο στην πατροπαράδοτη διοικητική οργάνωση των Ελλήνων, καταλύοντας την αυτονομία των κοινοτήτων και εγκαθιστώντας ένα σύστημα συγκεντρωτικό και απολυταρχικό όσο και στην παιδεία, που έγινε από κοινοτική δημόσια. Αυτές οι αλλαγές οδήγησαν στο διαχωρισμό των Ελλήνων σε διοικούντες και διοικούμενους και στην παιδεία το χάσμα ανάμεσα στους λόγιους και το λαό άρχισε να μεγαλώνει, δηλαδή ανάμεσα στην επίσημη Ελλάδα και τους <<απλοπόνηρους χωρικούς>>, όπως χαρακτηρίστηκαν από τον Παλαμά.

Μέχρι, βέβαια, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι λαογράφοι μιλώντας για λαϊκό πολιτισμό εννοούν τον πολιτισμό της υπαίθρου επειδή το σύστημα ζωής ήταν διαφορετικό, καθώς διέκρινε τους Έλληνες χωρικούς από τους Έλληνες αστούς. Μετά το 1950 η Ελλάδα εισήχθη στη βιομηχανική φάση της ιστορίας της και ο λαϊκός πολιτισμός ως σύστημα ζωής και ως ιστορική πραγματικότητα έπαψε να υφίσταται. Σύμφωνα με τον Κυριακίδη, για να γίνει πιο ξεκάθαρος ο χαρακτήρας του ως ιστορικό φαινόμενο από τους κοινωνιολογικούς ή και άλλους συνειρμούς που δημιουργεί ο όρος λαϊκός πολιτισμός, η λαογραφία είναι σκόπιμο να ορίζεται ως σπουδή του παραδοσιακού μας πολιτισμού και είναι χρήσιμο για την πατρίδα μας ένας ιστορικός προσανατολισμός της λαογραφίας, που θα την μεταβάλει σε ιστορία του πολιτισμού της Τουρκοκρατίας, αφού αυτή ήταν η τελευταία φάση ακμής του παραδοσιακού

⁶ Λεωνίδα Αναγνωστόπουλου Δασκάλου, Η λαογραφία της Βυτίνας. Ήθη και έθιμα. Συλλογή λαογραφικού υλικού, Σεπτέμβριος 2004.

⁷ Στίλων Κυριακίδης, Γλώσσα και λαϊκός πολιτισμός των νεώτερων Ελλήνων, Αθήνα 1964.

μας πολιτισμού.⁸ Ο ιστορικός προσανατολισμός αν και είναι χρήσιμος, ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να παραγκωνίζεται η σύνδεση της λαογραφίας με το βασικό της έργο, το οποίο είναι η σπουδή του ζώντος, παρόντος λαού, όπου και αν αυτός βρίσκεται και όπως και αν καθορίζεται κάθε φορά από την ιστορική πραγματικότητα. Για παράδειγμα, ο λαός της λαογραφίας του 19^{ου} αιώνα, μέσα στο ρομαντικό-εθνικιστικό κλίμα της εποχής, έχει γίνει σχεδόν συνώνυμος με το έθνος, επειδή ο λαϊκός πολιτισμός, υπό την έννοια του πολιτισμού της υπαίθρου, είχε ήδη αναγνωριστεί ως ταυτόσημος με τον εθνικό πολιτισμό. Ο πολιτισμός των Ευρωπαϊκών πόλεων του 19^{ου} αιώνα είχε ήδη πάρει τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα που του έδιναν τόσο η κοσμοθεωρία του Διαφωτισμού όσο και η οικονομική βάση του καπιταλισμού. Συνεπώς, η εθνική φυσιογνωμία του κάθε λαού εντοπίζεται εκεί όπου δεν είχε εισχωρήσει η μοντέρνα, ευρωπαϊκή επίδραση, δηλαδή στην ύπαιθρο, δηλαδή εκεί που δεν φορούσαν, για παράδειγμα, φράγκικα αλλά φουστανέλα που την έραβαν οι έλληνες ράπτες. Σήμερα τη φουστανέλα την φοράνε μόνο οι τσολιάδες της προεδρικής φρουράς και τα παιδιά στις εθνικές γιορτές ή τις απόκριες. Ο ελληνικός λαός που ζει στα χωριά και ο λαός των πόλεων, όπως ονομάστηκαν οι μετανάστες του εσωτερικού από τη λαογραφία και οι πρόσφυγες που μετακινήθηκαν για να βρουν εργασία στις μεγάλες πόλεις και κάποιες φορές δημιουργούν εκεί τους δικούς τους τοπικούς συνοικισμούς, όπως τα Μυκονιάτικα του Πειραιά κ.α., βρίσκεται σήμερα σε ένα μεταβατικό στάδιο ανάπτυξης, δηλαδή σε ένα μεταβατικό στάδιο του πολιτισμού μας.

Ο λαός των αγροτών και των εργατών εξαρτάται πια από τον κυρίαρχο τρόπο ζωής, τον αστικό, οπότε εύλογα προκύπτει το ερώτημα αν μπορεί να δημιουργήσει έναν καινούργιο, δικό του πολιτισμό. Για να υπάρξει λαϊκή δημιουργία πρέπει ο λαός να αποκτήσει συνείδηση του εαυτού του και ένα σύστημα αξιών που να μην εξαρτάται από το αντίστοιχο αστικό σύστημα. Το ρεμπέτικο, για παράδειγμα, τραγουδι στην αρχή του ήταν μια γνήσια λαϊκή δημιουργία γιατί αποτελούσε έκφραση ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής, του ρεμπέτικου.⁹ Σήμερα υπάρχουν πιο πολύ λαϊκοί άνθρωποι αλλά όχι και τόσο λαϊκός τρόπος ζωής, καθώς ο σημερινός λαϊκός άνθρωπος του χωριού ή της πόλης είτε κρατά την παράδοση, διατηρώντας δεσμούς με την ιδιαίτερη πατρίδα του και ως εκ τούτου με τους χωριανούς του, τις συνήθειες και τα έθιμα του τόπου του είτε ακολουθεί τη μόδα ή κάποιες φορές κάνει το ένα ή το άλλο ή συμφύρει το μοντέρνο και το παραδοσιακό, σε μια μεταβατική μορφή των φαινομένων του πολιτισμού. Η επιλογή, βέβαια, που κάνει κάθε φορά ο άνθρωπος δεν εξαρτάται μόνο από κριτήρια υποκειμενικά, αλλά η συμπεριφορά του λαϊκού ανθρώπου εξακολουθεί να υπαγορεύεται από ορισμένους κανόνες. Οι λαογράφοι που μελετούν το λαό των πόλεων έχουν παρατηρήσει ότι από τα επιβιώματα του παραδοσιακού πολιτισμού που καταγράφουν σήμερα στις εργατικές συνοικίες και στις μεγαλουπόλεις το παραδοσιακό λογοτεχνικό είδος που έχει σχεδόν εξαφανιστεί είναι τα παραμύθια και τη θέση τους έχουν πάρει αυτό που ονομάστηκε στη λαογραφία προσωπικές ιστορίες, δηλαδή ο λαϊκός άνθρωπος διηγείται πλέον στο λαογράφο τη δική του προσωπική ιστορία. Βέβαια, η προσωπική αυτή ιστορία μπορεί αν και φαίνεται ατομική να κρύβει πίσω της μια ομαδική συλλογική διάσταση.

---

⁸ Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*. Αθήνα, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 1989.

⁹ Αγγέλα Κάιλ, *Αυτοβιογραφία του Μάρκου Βαμβακάρη*. Αθήνα, 1973.

Η παράδοση, ωστόσο, δεν είναι ατομική αλλά είναι η κοινή μας παράδοση, αυτή που κληρονομήσαμε από τους πατεράδες μας και αυτοί από τους δικούς τους. Η εγκύκλιος παιδεία μας καλλιεργεί την ιδέα μιας παράδοσης που συνεχίζεται αδιάκοπα από την προελληνική ακόμα εποχή ως τις μέρες μας. Το θέμα είναι πώς την κληρονομήσαμε. Υπάρχει η εντύπωση πως η παράδοση υπάρχει στο αίμα μας και πως αρκεί κανείς να γεννηθεί Έλληνας για να την κληρονομήσει, όμως η παράδοση δεν κληρονομείται αλλά μαθαίνεται. Η συμπεριφορά του ανθρώπου, της οποίας η γνώση εξασφαλίζει την επιβίωσή του, είναι θέμα μάθησης, αφού για να επιβιώσει ο άνθρωπος πρέπει να κοινωνικοποιηθεί. Για να κοινωνικοποιηθεί αυτό που ενσωματώνει είναι η εξωτερικευμένη μνήμη της ομάδας, όπως λέει ο Leroi Gourhan, δηλαδή η παράδοση, που σημαίνει και τον τρόπο της μετάδοσής και το ίδιο το μήνυμα. Παίρνουμε τη γνώση που χρειάζεται για να επιβιώσουμε από τους γονείς μας και το σχολείο. Για να προσεγγίσουμε το θέμα παράδοση πρέπει να γίνει μια διάκριση αφενός ως προς το μέσο επικοινωνίας γιατί με άλλες συνθήκες λειτουργεί ο προφορικός λόγος, με άλλες ο γραπτός και με άλλες ο σύγχρονος τηλεπικοινωνιακός. Ακόμα, πρέπει να γίνει μια διάκριση ανάμεσα στην παράδοση και την ιστορία, που η ταύτισή τους στην ελληνική παιδεία οδήγησε στην επικυριαρχία της συνέχειας. Στη λαϊκή μας αγροτική παράδοση υπάρχει ένα νήμα ενότητας και συνέχειας. Επειδή, όμως, οι μικρές αγροτικές κοινότητες δε ζουν απομονωμένες αλλά αποτελούν μέρος του κοινωνικού συνόλου που δημιουργείται από τη σχέση πόλης – χωριού η συνέχεια αυτή μεταβάλλεται.

Σύμφωνα με τα λεξικά παράδοση είναι το πράγμα που μεταβιβάζεται και η ενέργεια μεταβίβασης. Όταν οι συνθήκες ζωής μεταβάλλονται είναι φυσικό και τα ήθη και οι αξίες του πολιτισμού που η μία γενιά μεταδίδει στην άλλη να μεταβάλλονται και αυτά, αλλά τα ήθη και οι αξίες, δηλαδή αυτό που ονομάζουμε νοοτροπία ενός λαού μεταβάλλονται με αργό ρυθμό. Η ουσία της παράδοσης είναι η συνέχεια, αλλά μια αδιάσπαστη συνέχεια. Συνέχεια, όμως, τέτοιου είδους μπορεί να υπάρξει μόνο σε δύο περιπτώσεις, αν δεχτούμε ότι ο εθνικός χαρακτήρας είναι φαινόμενο κληρονομικό ή αν δεχτούμε ότι σε όλη αυτή την τεράστια χρονική διάρκεια η ελληνική παράδοση μεταβιβαζόταν από γενιά σε γενιά μόνο με την άμεσα προσωπική επαφή που είναι ο κατεξοχήν τρόπος στις αγράμματες κοινωνίες. Πώς, όμως, μαθαίνεται η παράδοση; Στις αναλφάβητες κοινωνίες η μία γενιά μεταβιβάζει τη γνώση στην άλλη με άμεση προφορική επικοινωνία ενώ με τη γραφή και τη γραπτή επικοινωνία αλλάζει η αίσθηση του χρόνου και οι άνθρωποι αποκτούν μια αίσθηση του παρελθόντος. Με τη γραφή το παρελθόν έχει αντικειμενικοποιηθεί, δηλαδή δεν το παραλαμβάνουμε αυτόματα από την προηγούμενη γενιά αλλά πρέπει να το ενσωματώσουμε στη μνήμη μας με άλλον τρόπο και αυτός είναι η παιδεία.

Επιπλέον, αυτό που πρέπει να διευκρινιστεί είναι μέσα σε μια κοινωνία ποιος είναι αυτός που μιλά για λογαριασμό του συνόλου και πως αυτό νομιμοποιείται. Η απάντηση είναι πως η ελίτ είναι αυτή που μιλάει. Η παράδοση γενικά είναι προϊόν των κοινωνικών συνθηκών αλλά αυτό δεν την εμποδίζει να είναι παράλληλα και αποτέλεσμα ενσυνείδητης επιλογής. Για να γίνει αυτό κατανοητό πρέπει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της παράδοσης στη νεοελληνική ιδεολογία. Πρώτα η τάξη των Ελλήνων εμπόρων που αντρώνεται την εποχή του Ελληνικού Διαφωτισμού (1770-1820) προβάλλει ως παράδοση τα κλασικά πρότυπα. Μετά το 1833, το συγκεντρωτικό, απολυταρχικό κράτος που δημιούργησε η Αντιβασιλεία αποστρέφεται την παράδοση που επέβαλε ο Διαφωτισμός. Ο μεσαιωνισμός και ο αρχαϊσμός

ταλαιπώρησαν μέχρι το 1974 όλες τις σπουδάζουσες γενιές των Ελλήνων. Ο δημοτικισμός της γενιάς του 1880 ήταν μια καινούργια επιλογή από την ελληνική ιστορία και επιλέγονται ως πρότυπα του νεοελληνικού ήθους, οι μορφές των ηρώων του 1821. Μέχρι το 1974 η αστική τάξη εξακολουθεί να προβάλλει δύο παραδόσεις, τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό και το δημοτικισμό. Μετά το 1922 η ελληνική κοινωνία γίνεται πιο σύνθετη και σε αυτό συνετέλεσαν καθοριστικά οι 1.500.000 πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στις ελληνικές περιοχές κουβαλώντας διαφορετικές κοινωνικές εμπειρίες και τοπικές παραδόσεις. Τέλος, η μαζική κοινωνία, προϊόν του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αλλά και της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και της καθολικής ψηφοφορίας και φυσικά τα μέσα μαζικής επικοινωνίας δημιούργησαν ένα νέο χαρακτηριστικό, ότι η γνώση δεν είναι πια το μονοπώλιο ορισμένων κέντρων αλλά διαχέεται από πολλούς πομπούς στο σύνολο του πληθυσμού.

Τέλος, ως προς τη μέθοδο που προτείνεται για τη γνώση της πραγματικότητας της λαϊκής παράδοσης είναι η λεγόμενη εθνογραφική μέθοδος, η οποία είναι συνολική και συγχρονική. Η ελληνική λαογραφία χρησιμοποίησε ακόμα σαν μέθοδο τη θεματική και ιστορική. Μελετά ορισμένες εκδηλώσεις της παραδοσιακής ζωής τις οποίες χαρακτηρίζει λαογραφικές με βάση κάποια κριτήρια εκ των οποίων τα σπουδαιότερα είναι το κριτήριο της καταγωγής και το κριτήριο του χαρακτήρα των εκδηλώσεων αυτών. Το κριτήριο της καταγωγής το χρησιμοποίησε ο πατέρας της ελληνικής λαογραφίας, ο Ν. Πολίτης. Το δεύτερο ο Στίλπων Κυριακίδης. Ο Ν. Πολίτης αρνήθηκε να κάνει τη διάκριση όχλου και λαού και να θεωρήσει τον όχλο σύμφωνα με την τάση της εποχής του φορέα των λαογραφικών εκδηλώσεων. Ο Κυριακίδης δέχεται πως το παράλογο στη ζωή μας είναι ανεξάρτητη ύπαρξη και δεν είναι απλώς λογικό σφάλμα. Φαίνονται κάποια πράγματα να είναι παράλογα επειδή είναι αταίριαστα προς το σημερινό τους περιβάλλον. Η λαϊκή παράδοση ζει όλους αυτούς τους αιώνες τη σύγχρονη πραγματικότητα και ενστερνίζεται όλες τις κοσμοϊστορικές αλλαγές που συμβαίνουν στον ιστορικό μας χώρο προσαρμοζόμενη συνεχώς στις καινούργιες συνθήκες ζωής. Συνεπώς, η μέθοδος που προσφέρεται για τη μελέτη της πραγματικής λαϊκής παράδοσης είναι η ιστορική εθνογραφία. Εθνογραφία γιατί ξεκινά από τη συνολική και συγχρονική παρατήρηση του παρόντος, ιστορική γιατί χρησιμοποιεί όλες τις διαθέσιμες γραπτές μαρτυρίες για να ανασυγκροτήσει την εικόνα του παραδοσιακού πολιτισμού σε ένα συγκεκριμένο τόπο, όπως ήταν την εποχή της ακμής του.¹⁰

3.3 Η νεοελληνική λαϊκή τέχνη

Η νεοελληνική λαϊκή τέχνη προήλθε από την καλαισθησία του Νεοέλληνα με σκοπό να εξυπηρετήσει τις καθημερινές του ανάγκες. Άνθηση στη νεοελληνική λαϊκή τέχνη παρατηρείται ανάμεσα στις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Πηγές από τις οποίες αντλούμε πληροφορίες για τα δημιουργήματα της λαϊκής τέχνης αποτελούν ελάχιστες γραπτές μαρτυρίες που όμως δε χρονολογούνται πριν τον 16^ο αιώνα και από στις πιο παλιές πηγές συγκαταλέγονται περιηγητικά κείμενα με ελάχιστα στοιχεία που σώζονται σε αυτά. Κατώτατο όριο της λαϊκής τέχνης θεωρείται συμβολικά το

---

¹⁰ Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, Λαογραφικά Μελετήματα II, εκδόσεις Πορεία. Αθήνα, 1993.

έτος 1774 επειδή τότε υπογράφηκε η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή λόγω της οποίας δόθηκε ώθηση στην οικονομική ευημερία του υπόδουλου ελληνισμού με τους ευνοϊκούς όρους για αυτόν. Κατά τον τελευταίο αιώνα της τουρκοκρατίας παρατηρείται οικονομική ακμή, με το εμπόριο, τη βιοτεχνία, τη ναυτιλία, τις ανθούσες κοινότητες εσωτερικού και εξωτερικού και δημιουργήθηκαν έτσι οι προϋποθέσεις που οδήγησαν αρχικά στην εμφάνιση και έπειτα στην έντονη παρουσία της λαϊκής τέχνης. Παράλληλα αναπτύχθηκε και η αστική τάξη που αποτέλεσα έναν από τους βασικούς παράγοντες για την κοινωνική και πνευματική ανάπτυξη του ελληνικού λαού. Οι παράγοντες αυτοί συνετέλεσαν ώστε να δοθούν τα μέσα προπαρασκευής του αγώνα του ελληνισμού και να τονωθεί το εθνικό τους φρόνημα που είχαν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της τάσης των Νεοελλήνων για απόκτηση υλικών αγαθών που ομόρφαιναν τη ζωή τους όπως διακοσμημένα με πλούσιο ζωγραφικό και ξυλόγλυπτο διάκοσμο αρχοντόσπιτα και άλλα.

Λαϊκή, λοιπόν, ονομάζεται η τέχνη που άνθησε στην Ελλάδα κατά την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας, αφού τότε δημιουργήθηκαν οι οικονομικές, πνευματικές και κοινωνικές προϋποθέσεις που προετοίμασαν τη μεγάλη εξέγερση του 1821 και αυτή ήταν η πολεμική ανάπτυξη των Ελλήνων, η αναβίωση της ελληνικής παιδείας και η οργάνωση του μάχμου ελληνισμού. Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία τους οφείλεται κυρίως στη μεταστροφή τουρκικής πολεμικής απέναντι στον υπόδουλο ελληνισμό, εξαιτίας των μεταρρυθμίσεων και τα ηπειρώτικα μέτρα που καθιέρωσε κατά τα μέσα του 17^{ου} αιώνα η μεγάλη βεζυρική οικογένεια των Κιουπριλιδών. Οι Κιουπριλήδες, που ήταν και οι ίδιοι χριστιανικής καταγωγής, φέρθηκαν με κατανόηση προς τους παλιούς τους ομόθρησκους και κατόρθωσαν να αλλάξουν τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων. Για ορισμένα διοικητικά αξιώματα που έπαιρναν οι Έλληνες καταργείται ο όρος του εξισλαμισμού. Οι βαρύτεροι φόροι μειώθηκαν και διατηρήθηκε μόνο ο κεφαλικός. Σταμάτησε το παιδομάζωμα και δόθηκαν στους Χριστιανούς μερικά υψηλά αξιώματα του κράτους, όπως του Μεγάλου Διερμηνέως και του Διοικητικού των Παραδουναβίων Ηγεμονιών. Έτσι ο ελληνισμός άρχισε να ανανεώνει σιγά -σιγά τις πνευματικές του δυνάμεις και να οργανώνει σύστημα εκπαιδευτικής ανάπτυξης.

Η αναβίωση οφείλεται κυρίως στους Φαναριώτες και στην οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων του εσωτερικού και του εξωτερικού. Οι Φαναριώτες από τη μία ήταν μια τάξη ανθρώπων με εκλεπτυσμένους τρόπους και πνευματική καλλιέργεια, που ασχολήθηκαν με τη δημόσια εκπαίδευση και έγιναν σε πολλές περιπτώσεις προστάτες των ελληνικών συμφερόντων. Από την άλλη η οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων είχε ως συνέπεια την οικονομική ακμή του ελληνισμού και την ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας. Ο θεσμός των κοινοτήτων τροποποιήθηκε κατά τον 18^ο αιώνα και σε πολλές ελληνικές περιοχές, όπου λόγοι γεωφυσικοί δημιουργούν πλουτοπαραγωγικές πηγές, τα ελληνικά χωριά οργανώνουν κοινοπραξίες με σκοπό την καλύτερη εκμετάλλευση της παραγωγής. Έτσι, τα Μαδεμοχώρια της Χαλκιδικής αναλαμβάνουν την εκμετάλλευση των γνωστών από την αρχαιότητα μεταλλείων της, στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας η διαχείριση των περιφημων βαφείων γίνεται ένα είδος συνεταιρισμού, τα 24 χωριά του Βόλου εμπορεύονται μεταξύ και μάλλινα σκεπάσματα, στην Ήπειρο η κοινότητα των χωριών του Ζαγοριού και οι δύο ομάδες των Βλαχοχωριών της Πίνδου γίνονται πασίγνωστες για το εμπόριο ναυτικών καπών. Σε αυτές τις ελληνικές κοινότητες η τουρκική κυριαρχία είναι σχεδόν ανύπαρκτη, καθώς περιορίζεται

μόνο στην καταβολή και την εισπραξη ορισμένου ετήσιου φόρου. Επομένως, σε αυτές τις κοινότητες του εσωτερικού, με την αυτονομία και την οικονομική ακμή τους, γίνονται κέντρα της ελληνικής παιδείας. Όταν οι Τούρκοι πάτησαν τα Αμπελάκια κατά την Επανάσταση υπήρχε στο σχολείο καθηγητής Χημείας και Πειραματικής Φυσικής. Ακόμα, η μεγάλη παραγωγή και η ανάγκη καλύτερης διεξαγωγής του εμπορίου με το εξωτερικό δημιούργησαν ελληνικά υποκαταστήματα στα μεγάλα κέντρα της Ευρώπης, στη Βιέννη, στην Πέστη, στην Ληψηία και στη Μόσχα. Έτσι, διοργανώθηκαν ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού από πλούσιους έλληνες εμπόρους, οι οποίες ενίσχυσαν με όλες τους τις δυνάμεις την υπόδουλη πατρίδα τους, συνέτειναν στην αναβίωση της ελληνικής παιδείας και όταν γύρισαν στον τόπο τους έγιναν φορείς των προοδευτικών και φιλελεύθερων ιδεών. Από τις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού εκείνη που στάθηκε βασικός αναστηλωτής της ελληνικής παιδείας ήταν της Βενετίας. Το Φλαγγίνειο Μουσείο, που ίδρυσε ο Κερκυραίος Θωμάς Φλαγγίνης, το 1662, γίνεται η εστία που ξεπηδούν οι πρώτες σπίθες της νεοελληνικής παιδείας. Επίσης, οι έλληνες της Βενετίας στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους, ιδρύουν σχολές στα μεγάλα αστικά κέντρα, στα Γιάννενα. Στην Πάτρα, στην Πάτμο και στην Αθήνα. Παράλληλα, οργανώνονται οι μάχιμες δυνάμεις του έθνους με το θεσμό των κλεφτών και των αρματολών. Αυτή η οικονομική, πνευματική και φιλοπόλεμη δυναμική που χαρακτηρίζει την Ελλάδα του 18^{ου} αιώνα έχει ως επακόλουθο την αναζωπύρωση των καλλιτεχνικών ανησυχιών του ελληνικού λαού που εκφράζονται κυρίως με τη δημοτική ποίηση και τη λαϊκή τέχνη.

Η ελληνική λαϊκή τέχνη, εκτός από την αρχιτεκτονική, αφορά όλους τους κλάδους της χειροτεχνίας (κεντητική, υφαντουργία, γλυπτική, αργυροχοΐα, μεταλλοτεχνία, κεραμική, ζωγραφική). Τα έργα της, που πηγάζουν από την ανάγκη της λαϊκής ψυχής να ξεπεράσει την απλή ζωή την απλή ζωή και έχουν όλα τα χαρακτηριστικά των λαϊκών εκδηλώσεων, ήτοι συντηρητικότητα, ομαδική έκφραση και αυθορμητισμό, με παρεκκλίσεις του κανόνα όταν τίθενται λόγοι οικονομικοί, φυσικοί που έχουν ως συνέπεια την εμφάνιση καλλιτεχνών με προσωπικό στυλ και προοδευτική αντίληψη, που ξεπερνούν τα όρια της λαϊκής ανωνυμίας. Ειδικές οικονομικές και γεωφυσικές συνθήκες δημιουργούν κέντρα με τεχνίτες ειδικευμένους σε έναν ορισμένο κλάδο τέχνης που γίνονται περιζήτητοι και έξω από τα σύνορα του τόπου τους. Οι τεχνίτες αυτοί οργανώνονται με συντεχνίες, όπου υπάρχει αυστηρή ιεράρχηση σε πρωτομαστόρους, μαστόρους και μαστορόπουλα ή τσιράκια και έχουν και τις δικές τους συνθηματικές γλώσσες.

Τα περισσότερα και διασημότερα κέντρα ειδικευμένης τέχνης οργανώνονται στην Ήπειρο, όπου σφυρηλατήθηκαν όλες οι μορφές της λαϊκής μας τέχνης. Τα Γιάννενα που συγκέντρωσαν, ανάμεσα στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όλες τις τέχνες και το εμπόριο της εποχής. Τα κεντήματα, οι ενδυμασίες και τα χρυσοχοϊκά τους έργα έχουν πολύ μεγάλη ζήτηση μέσα και έξω από την Ελλάδα. Σπουδαία κέντρα ειδικευμένης τέχνης στην Ήπειρο είναι οι Χιονάδες, κοντά στην Κόνιτσα, γνωστοί για τους αγιογράφους τους, η Βούρμπιανη και η Πυρσόγιαννη για τους χτιστάδες τους, το Μέτσοβο για τους χρυσοκεντητάδες του, το Συρράκο και οι Καλαρρύτες για τους ασημιτζήδες τους. Στη Θεσσαλονίκη, ισχυρό κέντρο μεταλλουργίας από τον 5^ο αιώνα, εξακολουθεί να ακμάζει η μεταλλοτεχνία. Η Νιγρίτα, στη Μακεδονία, γίνεται γνωστή για τους αλατζάδες της και στη Θράκη το Σουφλί για τα περίφημα μεταξωτά του. Στη Θεσσαλία, σπουδαία κέντρα βιοτεχνίας και χειροτεχνίας, εκτός από τα Αμπελάκια, είναι ο Τύρναβος για τα σταμπωτά του, καθώς και

η Λάρισα και η Τσαρίτσανη για τα υφαντά τους. Στην Πελοπόννησο η Στεμνίτσα γίνεται διάσημη για τους χρυσοκούς της και η Δημητσάνα για τα μεταλλουργικά της προϊόντα, κυρίως καμπάνες, μανουάλια, εκκλησιαστικά και οικιακά μετάλλινα σκεύη. Στα νησιά, Επτάνησα, Κυκλάδες, Σάμο, Κρήτη, Μυτιλήνη, δημιουργούνται σπουδαία κέντρα δαντελοπλεκτικής, κυρίως από φραγκική επίδραση. Η Κύπρος γίνεται γνωστή για την εξαγωγή χρυσών νημάτων, ενώ οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας αποτελούν σπουδαία κέντρα χειροτεχνίας.

Η ελληνική λαϊκή τέχνη διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με τον προορισμό των προϊόντων της, την ποιμενική ή χωρική τέχνη, που είναι κυρίως οικιακή και με ύφος αφελές και αυθόρμητο επεξεργάζεται τα αντικείμενα της απλής ζωής της υπαίθρου, την αστική, που μπορεί να είναι αστική αλλά κυρίως εξελίσσεται σε εργαστηριακή και επαγγελματική και την εκκλησιαστική, που είναι τέχνη καθαρά εργαστηριακή, εκτός από τον κλάδο της ξυλογλυπτικής και μένει προσηλωμένη στην παράδοση του Βυζαντίου.

Η νεοελληνική λαϊκή τέχνη είναι κατά κύριο λόγο, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, χειροτεχνία και αρχίζει από την οικιακή, για να περάσει στην επαγγελματική, που ασκείται και πάλι στο σπίτι, αλλά τα προϊόντα της πουλιούνται και τέλος στην εργαστηριακή, που ασκείται από ειδικούς τεχνίτες στα εργαστήρια. Διασώζει παλιότερα σχήματα που κληροδοτήθηκαν από τις παλιότερες γενιές και αποτελούν απόδειξη της συνέχειας της ζωής του έθνους. Αυτά τα σχήματα επαναλαμβάνονται με επιδράσεις ανατολικές και δυτικές που αφομοιώνονται και αναπλάθονται από το λαϊκό τεχνίτη, ο οποίος βάζει τη σφραγίδα της τοπικιστικής παράδοσης. Τα χαρακτηριστικά της νεοελληνικής λαϊκής τέχνης, χωρικής και αστικής, είναι η ενιαία μορφή, γιατί πηγάζουν από την εσωτερική φύση του τεχνίτη που αυτός με τη σειρά του προέρχεται από το ίδιο ενιαίο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η ατομική δημιουργία έχει ως βάση τη λαϊκή ομάδα μέσα στην οποία ζει και κινείται το άτομο – τεχνίτης. Συνεπώς, τα έργα της τέχνης του λαού δεν είναι <<ατομικά>> δημιουργήματα των κατασκευαστών τους αλλά έχουν την αρχή τους στην παράδοση και μέσα από αυτά αναδεικνύονται οι δοξασίες και τα έθιμα, η λαϊκή ψυχή στην οποία ανήκει ο λαϊκός δημιουργός και την οποία εκφράζει. Ακόμα, τα θέματα της λαϊκής τέχνης αποτελούν σχηματοποιημένες απεικονίσεις, που αποφεύγουν οποιαδήποτε νατουραλιστική απόδοση και γεμίζουν με απλότητα και χωρίς προοπτική την επιφάνεια. Γενικά χαρακτηριστικά της λαϊκής τέχνης αποτελούν η αφαίρεση και η σχηματοποίηση στο θέμα αλλά και κάποιες φορές και η έντονη διακοσμητική διάθεση, όπως στις φορεσιές.¹¹

Οι επιδράσεις, λοιπόν, που δέχτηκε η ελληνική λαϊκή τέχνη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, την ανατολική, που ενισχύθηκε από την τουρκική κατάκτηση και τη δυτική, που εμφανίζεται την εποχή της φραγκοκρατίας και γίνεται περισσότερο αισθητή στα ελληνικά νησιά. Αυτές, βέβαια, οι επιδράσεις δεν εξαφάνισαν τον εθνικό χαρακτήρα της λαϊκής μας τέχνης, γιατί ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του ελληνισμού συγκαταλέγονται, εκτός από τη δημιουργική του δύναμη, η αναπλαστική και αφομοιωτική του ικανότητα, που μετουσιώνουν τα ξενόφερτα στοιχεία σε γνήσιες ελληνικές, καλλιτεχνικές δημιουργίες, διαλέγοντας μόνο τα

---

¹¹ Κ. Κορρέ, Η λαϊκή τέχνη. Ελλάδα Ιστορία και Πολιτισμός, Πέμπτος τόμος. Έντυπο που τυπώθηκε από το Εκτυπωτικό Κέντρο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης. Αθήνα, 2008.

στοιχεία που ταιριάζουν στην εθνική του ιδιοσυγκρασία. Συνεπώς, από την ανατολική επίδραση κράτησε τα τριαδικά, εραλδικά σχήματα, που ανταποκρίνονται στον πανάρχαιο για την ελληνική παράδοση νόμο της αυστηρότητας και της συμμετρίας. Υιοθέτησε τα λουλούδια της ανατολικής διακοσμητικής αλλά χρησιμοποιώντας φιγούρες ανθρώπων, ζώων και πουλιών, αυστηρά αποκλεισμένων από τη μουσουλμανική τέχνη. Από τη δυτική επίδραση, μέσα από τις τάσεις του δυτικού μπαρόκ, που θα μπορούσε να ανατρέψει την αυστηρότητα της ελληνικής καλλιτεχνικής παράδοσης με πολύπλοκες, ευκίνητες και πλαστικές συνθέσεις, η ελληνική τέχνη του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα βρήκε ένα μέσο για να εκφράσει τη φιλελεύθερη και ρεαλιστική διάθεση, με την οποία ο ελληνισμός αντιμετώπιζε τη ζωή και τα πράγματα.

Από τους κλάδους της ελληνικής λαϊκής τέχνης εκείνοι που παρουσιάζουν πιο έντονο τοπικό χρώμα είναι η κεντητική και η υφαντουργία, τέχνες και οι δύο αυστηρά γυναικείες και οικιακές, ασκούμενες μέσα στα κλειστά όρια της περιοχής που ανήκουν. Το κέντημα και το υφαντό, από τη μία, με τα υλικά, την τεχνική και τη διακοσμητική τους αντίληψη, εκφράζουν πιο άμεσα από άλλες καλλιτεχνικές μορφές το πνεύμα και τις συνθήκες του τόπου της καταγωγής τους. Από την άλλη, η εργαστηριακή τέχνη, όπως η αργυροχοΐα και χρυσοκεντητική αλλά και οι τέχνες που ασκήθηκαν από πλανόδιους τεχνίτες, όπως η γλυπτική, η μεταλλοτεχνία και η ζωγραφική, παρουσιάζουν ομοιομορφία τύπων και τεχνικής σε όλη την Ελλάδα.

Τα διακοσμητικά θέματα της λαϊκής τέχνης μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες: σε απλά διακοσμητικά, σε αφηγηματικά ή ρωπογραφικά και σε συμβολικά ή μαγικά. Τα απλά διακοσμητικά περιλαμβάνουν γεωμετρικά σχήματα, όπως σπείρες, ρόμβους, σβάστικες κ.α. Τα αφηγηματικά περιλαμβάνουν αφηγηματικές παραστάσεις ή ολόκληρες σκηνές της καθημερινής ζωής, όπως η γαμήλια πομπή, το νυφικό ζευγάρι, οι μουσικοί και ο χορός. Στα συμβολικά συγκαταλέγονται μοτίβα που εκφράζουν τη χαρακτηριστική για το λαϊκό άνθρωπο μαγική αντίληψη του κόσμου και συνδέονται άμεσα με τις λατρευτικές δοξασίες, τις μαγικές ενέργειες και τις δεισιδαιμονίες του λαού, όπως το φίδι, η γοργόνα, το ελάφι, ο πετεινός και οι διάφορες αγιογραφικές παραστάσεις.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της ελληνικής λαϊκής τέχνης, που εμφανίζεται σε όλον τον ελληνικό χώρο, είναι μια αισιόδοξη λυτρωτική διάθεση, μια έντονη διακοσμητική επινοητικότητα και γενικά μια τάση να κάνει τη ζωή πιο ευχάριστη. Η ελληνική αστική τάξη, που δημιουργήθηκε από τις νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα και επηρεάστηκε από τα μηνύματα του ευρωπαϊκού διαφωτισμού αρχίζει να αποζητά καλύτερους όρους ζωής. Η λυτρωτική αυτή διάθεση είναι ιδιαίτερα έκδηλη σε όλους σχεδόν τους κλάδους της ελληνικής τέχνης του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Τα σπίτια εξελίσσονται σε αληθινά αρχοντικά, καταστόλιστα με ξυλόγλυπτα και τοιχογραφίες. Οι φορεσιές, ιδιαίτερα οι αστικές, χαρακτηρίζονται από μια έντονη τάση προς τον πλούτο και την επίδειξη, που εκφράζεται με βασικά χρυσοκεντήματα, πολύπλοκα κοσμήματα και πλούσιες χρυσοϋφαντες στόφες και βελούδα. Η ζωγραφική ελευθερώνεται από τους αυστηρούς τύπους του Βυζαντίου και στρέφεται σε μορφές πιο οικείες και καθημερινές. Η ξυλογλυπτική, ακόμα και στα εκκλησιαστικά έργα, αποβάλλει κάθε αυστηρότητα και δυσανάγνωστο νόημα και γίνεται καθαρή ρωπογραφία. Η τάση προς τον πλούτο, το ρεαλισμό και τη διακοσμητικότητα ενισχύεται από την επίδραση του δυτικοευρωπαϊκού μπαρόκ, που εισέρχεται στην Ελλάδα

από τη Βενετία, τη Βιέννη και την Κωνσταντινούπολη και χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής καλλιτεχνικής παραγωγής του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.

Τέλος, τα βιομηχανικά προϊόντα της Ευρώπης, που άρχισαν να εισέρχονται μετά την απελευθέρωση, είχαν ως αποτέλεσμα το μαρασμό της λαϊκής τέχνης. Κυρίως η κατάργηση των τοπικών εθνικών ενδυμασιών εξαφάνισε το ισχυρότερο κίνητρο για τις δύο από τις σπουδαιότερες χειροτεχνίες, την κεντητική και την κοσμηματοποιία. Οι προσπάθειες που άρχισαν να εκδηλώνονται στις αρχές του αιώνα μας και που συνεχίζονται ακόμα όλο και πιο εντατικά από τις διάφορες χειροτεχνικές σχολές και τα φιλανθρωπικά ιδρύματα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν λαϊκή τέχνη αλλά οργανωμένες και κατευθυνόμενες χειροτεχνίες, με σκοπό να περισώσουν τις αισθητικές εμπειρίες της λαϊκής κληρονομιάς σε καινούργιες διακοσμητικές εφαρμογές. Πολλές φορές μάλιστα δεν μπορούν να πετύχουν ούτε αυτό αλλά περιορίζονται σε αντιγραφές και απομιμήσεις.

3.4 Μουσεία λαϊκής τέχνης

Τα μουσεία, εν γένει, είναι ιδρύματα στην υπηρεσία της κοινωνίας, που έχουν ως έργο τους να συγκεντρώνουν, να διατηρούν και να παρουσιάζουν στο κοινό τις δημιουργίες του ανθρώπου ή και της φύσης, με σκοπό τη γνώση, τη διάσωση και αξιοποίηση της πολιτιστικής παράδοσης, καθώς επίσης και την ενίσχυση της παιδείας και του πολιτισμού γενικότερα. Το μουσείο προσφέρει ένα πεδίο εμπειριών όπου ο άνθρωπος μπορεί να επικοινωνήσει με τον άνθρωπο μέσα από τα αντικείμενα που έχουν προέλθει από αυτόν ανά τους αιώνες, δεδομένου ότι στα μουσεία υπάρχουν αντικείμενα από την πορεία της ανθρωπότητας μέσα στο χρόνο και η ποικιλία των μουσειακών συλλογών είναι μεγάλη, αφού περιέχουν καλλιτεχνικά έργα, δείγματα οικολογικά, επιτεύγματα τεχνολογίας, εικόνες από την καθημερινή ζωή κ.α. Στο χώρο του μουσείου καλλιεργείται η ευαισθησία, η φαντασία και διευρύνονται οι γνωστικοί και πνευματικοί ορίζοντες του ατόμου.¹²

Τα μουσεία λαϊκής τέχνης έχουν καταστεί πλέον ιστορική ανάγκη, ακόμα και για λαούς των οποίων η παράδοση είναι μικρότερη σε χρόνο, ποιότητα και ποσότητα και αυτό επειδή τα χωριά ολοένα και ερημώνονται ενώ οι πόλεις μεγαλώνουν αλλά αντί να ομορφαίνουν παραμορφώνονται και φαίνεται να μη διατηρούν σχέσεις με το παρελθόν. Συνεπώς, δημιουργείτε η ανάγκη να συγκεντρωθούν στα μουσεία όλα όσα εκφράζουν τον εκάστοτε λαό, η καρδιά και το πνεύμα του, ο πόνος και η χαρά του, η ζωή του και γενικότερα όλες οι εκφάνσεις από τη γέννηση μέχρι το θάνατό του, προκειμένου να διαφυλαχθούν. Δεδομένου ότι η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται είναι σημαντικό οι εθνικοί θησαυροί, τα θρησκευτικά κειμήλια, τα λαϊκά μνημεία, τα έργα τέχνης και πολιτισμού να διασωθούν. Δυστυχώς ήδη πολλά από αυτά έχουν χαθεί και αυτό είναι απλά σφάλμα αλλά ακόμα περισσότερο εθνικό έγκλημα για το οποίο αργά ή γρήγορα θα μετανιώσουμε.

Το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης ανήκει στο Πολιτιστικό Κέντρο Πατρών, το οποίο ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 1977 και λειτούργησε τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου. Ξεκίνησε με

---

¹² Ευρυδίκη Αντζουλάτου-Ρετσίλα, Το μουσείο και ο ρόλος του στην κοινωνία. Συμβολή στην ελληνική μουσειολογική βιβλιογραφία, Σκουφάς, Αθήνα 1984.

ιδιωτική πρωτοβουλία, όπως έχει συμβεί για όλα τα Μουσεία Λαϊκής Τέχνης στην Ελλάδα και αποτελεί αποτέλεσμα της συλλογικής προσπάθειας των μελών του Πολιτιστικού Κέντρου Πατρών, ενώ σε αυτήν την προσπάθεια συμμετείχαν και πολλοί Πατρινοί. Έτσι η Πάτρα είναι εφικτό να δείχνει μέσα από αυτό το μουσείο ένα μικρό μέρος του νεοελληνικού λαϊκού πολιτισμού, τις πρόσφατες αλλά και τις παλαιότερες λαϊκές παραδόσεις και δημιουργίες τόσο τις δικές της αλλά και των γύρω περιοχών.

Από τον Ιούνιο του 1977 μέχρι και τον Ιούνιο του 1980 λειτούργησε με τη λαογραφική συλλογή της κ. Χρυσής Γιαννοπούλου, η οποία ανταποκρίθηκε πρόθυμα στις αναζητήσεις του Κέντρου. Από τον Ιούλιο του 1980, αφού το μουσείο ανακαινίστηκε και απέκτησε λαογραφικό υλικό, αγροτικό ως επί το πλείστον που συγκεντρώθηκε από δωρεές και μελών και φίλων του Κέντρου αλλά και από αγορές για τις οποίες δαπανήθηκαν αρκετά χρήματα και ανήκει στην κυριότητά του, συνεχίζει τη λειτουργία του. Στις αίθουσες του νεοκλασικού κτιρίου της οδού Ρήγα Φεραίου που στεγάστηκε ως τον Αύγουστο του 1983 παρουσίασε μια ενδιαφέρουσα συλλογή αγροτικών εργαλείων, οικιακών συσκευών, υφαντών και άλλων. Από την 1^η Δεκεμβρίου 1983 το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης επαναλειτουργεί σε δική του στέγη. Μέσα στο Σκαγιοπούλειο Κήπο Νεότητος, στη συμβολή των οδών Μαυροκορδάτου – Κορυτσάς, μια παλιά αποθήκη, που παραχωρήθηκε από το Σκαγιοπούλειο Κληροδότημα στα πλαίσια της διεκπεραίωσης των σκοπών του και σε αναγνώριση της δημιουργικής προσφοράς του Κέντρου για την πολιτιστική ανάπτυξη της Πάτρας, μετατράπηκε σε θαυμάσιο μουσειακό χώρο.

Με την επιχορήγηση του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, την συμπαράσταση της Πατραϊκής κοινωνίας και τη συνεχή φροντίδα των μελών του Κέντρου το κτίσμα διαρρυθμίστηκε και επισκευάστηκε ώστε να ενσωματωθεί στον χώρο που το περιβάλλει και να φιλοξενήσει στις αίθουσές του τη λαογραφική συλλογή, η οποία εμπλουτίστηκε και με νέο υλικό. Το Πολιτιστικό Κέντρο Πατρών έχει ως σκοπό να καταστήσει το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης μοναδικό στο είδος του και προς εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού τα μέλη του βρίσκονται σε συνεχή αναζήτηση, περισυλλογή, έχοντας πάντα ως στόχο τον εμπλουτισμό και την ανάπτυξη του προκειμένου φυσικά να διασωθεί, να μελετηθεί και να προβληθεί η πολιτιστική μας κληρονομιά.¹³

3.5 Λαογραφικό μουσείο Βυτίνας

Το Λαογραφικό μουσείο Βυτίνας ιδρύθηκε το 1986, ενώ ο χώρος στον οποίο φιλοξενείται έχει παραχωρηθεί από το δήμο Βυτίνας το 2000. Το πολιτισμικό υλικό του μουσείου αφορά μια ιδιωτική συλλογή, προερχόμενη από δύο άτομα έναν δάσκαλο τον Αναγνωστόπουλο Λεωνίδα και έναν κουρέα τον Κούκα Σωτήριο. Η συλλογή του χωρίζεται σε κατηγορίες ανάλογα με την χρήση των αντικειμένων:

- Οικιακά σκεύη
- Ρουχισμός

---

¹³ Πολιτιστικό Κέντρο Πατρών, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης, Σύντομος Οδηγός του Μουσείου.

- Αμπελουργικά
- Τσαγκαράδικο
- Γεωργικά
- Υλοτομικά
- Εκκλησιαστικά
- Φούρναρης
- Φωτογραφικό υλικό
- Σίδερα
- Ραπτομηχανές
- Ιστορικά κείμενα

3.6 Εκπαιδευτικά προγράμματα που διεκπεραιώθηκαν στο Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Τάξεις Γ΄ Δ΄ Ε΄ ΣΤ΄ Δημοτικού

Μιλούν τα εργαλεία:

Τι είναι τα εργαλεία; Τι μπορούν να κάνουν; Τι ιστορίες θα μπορούσαν να αφηγηθούν αν είχαν φωνή; Μια συνέντευξη με προβιομηχανικά εργαλεία της έκθεσης, με πολύ παιχνίδι.

Τάξεις Ε΄ Στ΄ Δημοτικού/ Γυμνάσιο - Λύκειο

Τα εργαλεία και η εργασία πριν τη βιομηχανία:

Μέσα από μια σειρά παιχνιδιών ξεδιπλώνεται ο κόσμος των προβιομηχανικών εργαλείων και της εργασίας πριν τη δεκαετία του 1950 και ανιχνεύονται οι σχέσεις τους με το δικό μας παρόν.

Γυμνάσιο και Λύκειο

Εργαλεία με τέχνη:

Τα εργαλεία, οι τεχνίτες, τα προϊόντα της τέχνης ...και η σχέση τους με την «Τέχνη». Οι μαθητές συμμετέχουν σε εικαστικό εργαστήριο που επιχειρεί να εμπλέξει τα εργαλεία σε ένα παιχνίδι ευρηματικότητας και δημιουργίας.

Στο Λουτρό των Αέρηδων

Τάξεις Δ΄ Ε΄ ΣΤ΄ Δημοτικού

Ξετυλίγοντας τα μυστικά μιας πετσέτας...

Η εμπειρία του λουτρού σε ένα δημόσιο Λουτρό, όπως μπορεί να την «ξετυλίξει» μια παλιά πετσέτα του μουσείου.¹⁴

3.7 Επαγγέλματα που έχουν χαθεί

Φούρναρης: Το αλεύρι μετά το νερόμυλο μεταφέρονταν στο σπίτι, όπου το έβαζαν σε ειδικά ξύλινα αμπάρια. Πριν το ψήσιμο κοσκίνιζαν το αλεύρι με τη σήτα και το έβαζαν όλη τη νύχτα στην ξύλινη σκάφη για να δημιουργηθεί το προζύμι. Το ζύμωναν με τα χέρια και το έβαζαν στην ξύλινη πινακωτή που πασπάλιζαν νωρίτερα με αλεύρι. Σκουπίζαν καλά τον χτιστό πήλινο φούρνο του σπιτιού, τον άναβαν και έβαζαν μέσα με ένα ξύλινο φτυάρι το καρβέλι και αμέσως μετά γινόταν το ψήσιμο. Οι ιδιοκτήτες των φούρνων για τη διαδικασία του ψησίματος ως καύσιμο για να πυρώσει ο φούρνος είχαν ξύλα και κλαδιά. Στα χωριά οι οικογένειες είχαν το δικό τους φούρνο αφού αγοραστό ψωμί δεν υπήρχε τότε, πόσο μάλλον που ήταν υποτιμητικό για την οικογένεια να τρώει αγοραστό ψωμί. Το αλεύρι ή το σιτάρι έπρεπε να αγοράζεται με το τσουβάλι, μόνο τα τελευταία χρόνια άλλαξε η νοοτροπία και δεν είναι πια υποτιμητικό το αγοραστό ψωμί.¹⁵

Αλμπάνης = πεταλωτής: Τα πέταλα ήταν κάτι σαν σιδερένια παπούτσια που τοποθετούσαν στις οπλές των αλόγων, για να μη φθαρούν και για να διατηρούν τα ζώα την ευστάθειά τους κατά τις μεταφορές, ώστε να μην γλιστράνε. Το πετάλωμα από τον αυτοδίδακτο πεταλωτή, γίνονταν κάθε τρεις ή έξι μήνες. Έδενε το ζώο και με την τανάλια έβγαζε τα παλιά πέταλα, έκοβε με το μαχαίρι το νύχι που περίσσευε και το καθάριζε. Ζέσταινε τα πέταλα και τα κάρφωνε προσέχοντας ώστε το καρφί να μπει στο ξερό μέρος του ποδιού για να μην πληγωθεί το ζώο. Τα καρφιά αυτά είχαν μεγάλο κεφάλι έτσι ώστε να προεξέχουν από την πατούσα του ζώου και να μη γλιστράει. Τα πέταλα ήταν σε διάφορα μεγέθη και τα κατασκεύαζαν από σίδηρο. Τα πέταλα ήταν σιδερένια και κατασκεύαζονταν χειροποίητα στο αμόνι, ενώ οι τεχνίτες που τα έφτιαχναν αναλάμβαναν ταυτόχρονα και το πετάλωμα των ζώων, που απαιτούσε μεγάλη εμπειρία και δεξιοτεχνία. Οι πεταλωτές συχνά ασκούσαν παράλληλα και το επάγγελμα του σιδερά, ενώ κάποιοι από αυτούς ήταν και πρακτικοί κτηνίατροι.¹⁶

Τσαγκάρης: Σήμερα όταν λέμε τσαγκάρης εννοούμε τον τεχνίτη που επιδιορθώνει τα χαλασμένα μας παπούτσια. Πολλοί τσαγκάρηδες γύριζαν τις γειτονιές και μάζευαν παπούτσια για επιδιόρθωση. Δηλαδή ήταν μπαλωματήδες. Το τσαγκαράδικο, ο χώρος όπου ήταν στημένος ο πάγκος του με όλα τα σύνεργα, ήταν ανοιχτό απ' το πρωί μέχρι αργά το βράδυ. Στον πάγκο βρίσκονταν, βελόνες, σακοράφες, σουβλιά, σφυράκια, λίμες, τανάλιες καλαπόδια, που έβαζε μέσα στο παπούτσι. Δεν υπήρχαν τότε κόλες και μηχανές. Στις μεγάλες πόλεις υπήρχαν μεγάλα τσαγκαράδικα, όπου δούλευαν πολλοί τσαγκάρηδες μαζί με τα

¹⁴ Β. (9 Ιανουαρίου, 2017). *ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ*. Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου, 2017, από <https://el.wikipedia.org/wiki>.

¹⁵ rodowecomuseum. ([χ.χ.]). *Ο φούρναρης - Ecomuseum Rodos*. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2016, από <http://www.ecomuseum.gr/index.php/fournaris>.

¹⁶ Πολιτιστικός σύλλογος Τέρπνης Σερρών. (9/11/2012). *Πολιτιστικός σύλλογος Τέρπνης Σερρών*. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2016, από http://psterpnis.blogspot.gr/2012/11/blog-post_9.html.

τσιράκια. Τα τσαγκαράδικα αυτά δέχονταν μεγάλες παραγγελίες και για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πελατών, δούλευαν ασταμάτητα. Ένα ζευγάρι παπούτσια, τότε κόστιζαν σχεδόν μια χρυσή λίρα, για να φτιαχτούν χρειάζονταν 2-3 ημέρες δουλειά. Είχαν φυσικά στη διάθεση τους και μερικά μέσα, όπως ποδοκίνητες μηχανές, για να ράβουν γρηγορότερα τα παπούτσια. Τα τσιράκια, που έκαναν βοηθητικές δουλειές, δούλευαν χωρίς αμοιβή. Μερικές φορές μόνο τους έδινε ένα συμβολικό ποσό το αφεντικό ή κάποιο χαρτζιλίκι το Σαββατοκύριακο. Κι όλα αυτά, αν ήταν υπάκουα και είχε πάει καλά ο τζίρος του μαγαζιού. Όταν ερχόταν ο πελάτης για να παραγγείλει ένα ζευγάρι παπούτσια, τον έβαζε ο τσαγκάρης να πατήσει πάνω σ' ένα χοντρό πετσό κι μ' ένα μολύβι, που το σάλιωνε προηγουμένως ζωγράφιζε το πέλημα του.

Υλοτόμος: Ο ξυλοκόπος ήταν επαγγελματίας που είχε ως κύρια δουλειά την κοπή των ξύλων και τη μεταφορά τους στον τόπο κατανάλωσης. Ήταν συνηθισμένο τότε να βλέπει κανείς φορτωμένα γαϊδούρια ή μουλάρια να κουβαλάνε ξύλα στους δρόμους. Τα έκοβαν οι ξυλοκόποι με τις κόφτρες στο δάσος, τα έσκιζαν με τις σφήνες και τις βαριές, τα καθάριζαν με τα τσεκούρια τους και τα μετέφεραν στην πόλη. Εκεί τα πουλούσαν και οι αγοραστές, αν δεν είχαν τζάκι, τα έκοβαν πάλι σε μικρότερα κομμάτια με την κόφτρα ή το πριόνια και τα έσκιζαν με το τσεκούρι ή τις σιδερένιες σφήνες. Μετά τα στοίβαζαν έτοιμα για τις σόμπες ή το τζάκι. Αργότερα έκαναν τις ίδιες δουλειές οι κορδέλες και τα αλυσοπρίονα, ενώ τη μεταφορά κάνουν τώρα τα φορτηγά αυτοκίνητα. Οι ξυλοκόποι έκοβαν επίσης ξύλα για την κατασκευή ξύλινων αντικειμένων, ειδών καθημερινής χρήσης, υλικών δόμησης των σπιτιών. Σήμερα υπάρχουν ακόμα Δασικοί Συνεταιρισμοί, που ασχολούνται με την υλοτομία και την εμπορία δασικής ξυλείας.

4. Εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο Λαογραφικό Μουσείο Βυτίνας

4.1 Περιγραφή εκπαιδευτικού προγράμματος

Τ.Ε.Ι. Δυτικής Ελλάδας

Τμήμα Διοίκησης, Οικονομίας, Επικοινωνίας Πολιτιστικών & Τουριστικών Μονάδων

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα στο πλαίσιο Πτυχιακής Εργασίας

Φοιτητές: Κοκκαλιάρης Ανδρέας-Σωτήρης Εμμανουήλ

Τίτλος: “Γνωριμία με το Λαογραφικό Μουσείο Βυτίνας, επαγγέλματα από το χθες στο σήμερα.”

ΘΕΜΑ: Εξερεύνηση του Λαογραφικού Μουσείου Βυτίνας και γνωριμία με αυτό μέσα από τρεις φάσεις. Η πρώτη θα διεξαχθεί στο σχολείο, η δεύτερη κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο μουσείο και η τρίτη στο σχολείο, όπου θα γίνουν διάφορες δραστηριότητες.

ΟΜΑΔΑ ΚΟΙΝΟΥ: Μαθητές Ε' και ΣΤ' τάξης δημοτικού, χωρισμένοι σε ομάδες για την υλοποίηση των δράσεων.

ΔΡΑΣΕΙΣ: Ερωταποκρίσεις, αφήγηση.

ΕΠΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ: Φωτογραφίες, Κάτοψη, Power Point, Φύλλα εργασίας, Φύλλα αξιολόγησης.

ΣΤΟΧΟΙ:

- Εξοικείωση των μαθητών με τις έννοιες όπως: μουσείο, συλλογή, μουσειολόγος, λαογράφος, λαογραφικό μουσείο.
- Ενίσχυση της κριτικής σκέψης των μαθητών μέσω της βιωματικής εμπειρίας.
- Κατανόηση του τρόπου διεξαγωγής των επαγγελμάτων στο παρελθόν μέσω ανακάλυψης των εργαλείων και της χρηστικότητάς τους.
- Υπενθύμιση του κώδικα συμπεριφοράς μέσα σε ένα μουσείο, εξηγώντας τις ιδιαιτερότητες του χώρου.
- Να αντιληφθούν οι μαθητές το μουσείο ως ένα χώρο εναλλακτικής μάθησης και ψυχαγωγίας.

ΧΩΡΟΣ: Το πρόγραμμα θα υλοποιηθεί σε τρεις (3) φάσεις, αρχικά στο χώρο του σχολείου, στη συνέχεια θα πραγματοποιηθεί επίσκεψη στο μουσείο και τέλος επιστροφή στο σχολείο, όπου θα διεξαχθεί μια σειρά δραστηριοτήτων. Οι διδάσκοντες μπορούν να συμμετέχουν στη διαδικασία εφόσον το επιθυμούν.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ: 1 ½ ώρα κατά προσέγγιση (15΄ προετοιμασία στο σχολείο εισαγωγή /40΄ επίσκεψη στο μουσείο και δραστηριότητες /40΄ δραστηριότητες στο χώρο του σχολείου και αξιολόγηση προγράμματος από τους διδάσκοντες).

Συνοπτική παρουσίαση του προγράμματος

I. Πριν από τη δράση

Μερικές ημέρες νωρίτερα, έχει προηγηθεί ενημέρωση και προετοιμασία των μαθητών, καθώς και των διδασκόντων για την υλοποίηση της μουσειοπαιδαγωγικής δράσης.

II. Κατά τη διάρκεια της δράσης

Α΄Φάση-Προετοιμασία: Οι δάσκαλοι συγκεντρώνουν τα παιδιά στο χώρο, οι φοιτητές-εμπυχωτές συστήνονται και ενημερώνουν τους μαθητές για τη διεξαγωγή του μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος, που αφορά τα εκθέματα του Λαογραφικού μουσείου Βυτίνας και συγκεκριμένα αντικείμενα που χρησίμευαν στην καθημερινή ζωή των κατοίκων του χωριού. Μεγαλύτερη σημασία θα δοθεί στα αντικείμενα που αντιστοιχούν στις τέσσερις ενότητες της έκθεσης και στα επαγγέλματα, τα οποία σχετίζονται άμεσα με αυτές. Οι φοιτητές-εμπυχωτές εξοικειώνουν τους μαθητές μέσω ερωταποκρίσεων με έννοιες όπως μουσείο, συλλογή, μουσειολόγος, λαογράφος, λαογραφικό μουσείο και τους υπενθυμίζουν ένα κώδικα συμπεριφοράς για το μουσείο, εξηγώντας τις ιδιαιτερότητες του χώρου. Τέλος, τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες ανάλογα με την τάξη τους και οδηγούνται στο μουσείο για τη δεύτερη φάση του προγράμματος.

Β΄Φάση-Επίσκεψη: Οι φοιτητές - εμπυχωτές κάνουν μια σύντομη αναφορά στο Μουσείο και την ιστορία του. Ο κάθε εμπυχωτής θα αναλάβει μια ομάδα και μέσω αφήγησης θα αναφερθεί γενικά στα εκθέματα του μουσείου και πιο συγκεκριμένα στα τέσσερα επαγγέλματα (πεταλωτής, φούρναρης, ξυλοκόπος, τσαγκάρης) που έχουν επιλεγεί για ανάλυση. Θα ακολουθήσει διαδραστική εξοικείωση με τα εκθέματα μέσω ερωταποκρίσεων. Συμπληρωματικά για την περαιτέρω κατανόηση του μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος θα δοθεί κάτοψη του μουσείου στους μαθητές, όπου θα πρέπει να ορίσουν τη θέση των αντικειμένων που αντιστοιχούν στην κάθε ενότητα.

Γ'Φάση- Δραστηριότητες στην τάξη: Επιστρέφοντας στην τάξη, θα υλοποιηθούν δραστηριότητες που αποσκοπούν στην εμπέδωση, εκ μέρους των μαθητών, των πληροφοριών που αυτοί προσέλαβαν κατά την επίσκεψή τους στο λαογραφικό Μουσείο. Θα δοθεί στους μαθητές φύλλο εργασίας που θα περιέχει ερωτηματολόγιο, σταυρόλεξο, όπως και φύλλο αξιολόγησης. Στη συνέχεια, θα γίνει προβολή φωτογραφιών που αφορούν τα επαγγέλματα που έχουν συζητηθεί στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τη μορφή power point. (Παράρτημα Α)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ :

1. Τι είναι μουσειολόγος;
Ο μουσειολόγος είναι αυτός που ασχολείται με τη μελέτη της ιστορίας, με τη συντήρηση, τη διατήρηση και την ταξινόμηση των εκθεμάτων σε ένα μουσείο.
2. Τι είναι μουσείο;
Μουσείο είναι ένας χώρος που συλλέγει, μελετά, διατηρεί και εκθέτει παλιά και μοντέρνα αντικείμενα.
3. Τι είναι συλλογή;
Συλλογή είναι μια ομάδα αντικειμένων που έχει ως στόχο την έκθεση τους.
4. Τι είναι λαογράφος;
Είναι ο άνθρωπος ο οποίος μελετά τους λαούς, τα έθνη, τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις.
5. Τι είναι έκθεση;
Έκθεση είναι ένας χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται και εκθέτονται αντικείμενα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ:

1. Παιδιά μήπως γνωρίζετε πως έψηναν το ψωμί τα παλιά χρόνια;
2. Ποια ήταν τα εργαλεία που χρησιμοποιούσε ο φούρναρης;
3. Γνωρίζετε το επάγγελμα του πεταλωτή;
4. Ποια ήταν τα εργαλεία του πεταλωτή;
5. Μήπως γνωρίζετε ποιος έφτιαχνε τα παπούτσια τα παλιά χρόνια;
6. Ποια ήταν η διαδικασία ώστε να φτιαχτεί ένα παπούτσι;
7. Μήπως γνωρίζετε τι δουλειά έκανε ο υλοτόμος;
8. Τι εργαλεία χρησιμοποιούσαν για να κόψουν τα ξύλα;

Ερωτήσεις Power Point :

1. Τι είναι μουσείο;
2. Ποιο μουσείο επισκεφτήκαμε σήμερα;
3. Ποια είναι η δουλειά του μουσειολόγου;

4. Τι σημαίνει έκθεση για εσάς;
5. Με τι ασχολείται ο λαογράφος;
6. Ποια ήταν η διαδικασία παρασκευής του ψωμιού;
7. Πως φτιάχνεται ένα παπούτσι;
8. Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσαν για την κοπή των δένδρων και στη συνέχεια για την κοπή των ξύλων; (Παράρτημα Γ)

4.2 Αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε στις 25 Φεβρουαρίου 2017 στο Δημοτικό Σχολείο Βυτίνας. Απευθυνόταν σε μαθητές της Ε΄ και Στ΄ τάξης Δημοτικού, εκπαιδευτικός του τμήματος ήταν ο Διευθυντής του σχολείου Ιωάννης Καρούτζος.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε αφού είχαν, προηγουμένως ακολουθηθεί όλες οι απαραίτητες διαδικασίες εκ μέρους του τμήματος ΔΟΕΠΤΜ, όπως αυτές προβλέπονται από το ΥΠΠΕΘ, σχετικά με την άδεια εισόδου σε σχολεία και τη διεξαγωγή δράσεων εντός του σχολικού χώρου. Οι εν λόγω διαδικασίες αδειοδότησης διήρκεσαν, περίπου, δύο (2) μήνες.

Στη συνέχεια ακολουθεί η περιγραφή του προγράμματος, όπως αυτό υλοποιήθηκε στο Δημοτικό Σχολείο Βυτίνας, στους μαθητές της Ε΄ και Στ΄ τάξης Δημοτικού. Παρουσιάζονται οι δράσεις, η διαδικασία, οι ερωτήσεις των μουσειοπαιδαγωγών και οι απαντήσεις των παιδιών.

Τίτλος: “Γνωριμία με το Λαογραφικό Μουσείο Βυτίνας, επαγγέλματα από το γθες στο σήμερα.”

Καλημέρα σας παιδιά, εμείς είμαστε ο Μάνος και ο Ανδρέας, είμαστε φοιτητές από το ΤΕΙ μουσειολογίας και βρισκόμαστε εδώ σήμερα για να δούμε με μια άλλη οπτική γωνία το Λαογραφικό Μουσείο της Βυτίνας. Αρχικά θέλω να μου πείτε τα ονόματα σας, για να γνωριστούμε.

-(Ονόματα)

Μαζί λοιπόν θα μάθουμε τους βασικούς τρόπους συμπεριφοράς που πρέπει να τηρούμε κατά την επίσκεψη μας σε ένα μουσείο όπως και κάποιες βασικές έννοιες που θα αναλύσουμε στη συνέχεια. Ποιος από εσάς θέλει να μας πει αν έχετε επισκεφτεί κάποιο άλλο μουσείο και τι εντύπωση σχηματίσατε μετά από αυτή την επίσκεψη.

-(Ακρόπολη, μουσείο Υδροκίνησης, μουσείο μελισσοκομίας κ.λπ., ναι μας άρεσαν πολύ.)

Ποιος από εσάς θα ήθελε να μας πει τι είναι ένα μουσείο και τι μπορούμε να βρούμε μέσα σε αυτό;

-(Είναι ένας χώρος που φυλάμε παλιά αντικείμενα.)

Πολύ σωστά. Μουσείο είναι ένας χώρος που συλλέγει, μελετά, διατηρεί και εκθέτει παλιά και μοντέρνα αντικείμενα, στο χώρο αυτό λοιπόν φυλάσσονται αλλά και φιλοξενούνται αντικείμενα τα οποία είναι προϊόν ανασκαφής ή ακόμα και δωρεάς. Ποιο παιδάκι θέλει να μου πει τι είναι έκθεση;

-(Έκθεση είναι ο χώρος που τοποθετούνται τα αντικείμενα.)

Έκθεση πολύ σωστά είναι ένας χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται και εκθέτονται αντικείμενα είτε παλιά είτε μοντέρνα και δομούνται ανάλογα με τη χρονολογία.

Ποιος από εσάς έχει ακούσει τη λέξη συλλογή και τι μπορεί να σημαίνει;

-(Συλλογή είναι όταν υπάρχουν πολλά αντικείμενα μαζί.)

Μπράβο παιδιά, αλλά θα θέλαμε να προσθέσουμε και κάτι ακόμα για να κατανοήσετε καλύτερα την έννοια της συλλογής. Συλλογή λοιπόν είναι μια ομάδα αντικειμένων τα οποία εκθέτονται σε ένα μουσείο με βάση την χρονολογία κατασκευής τους, την τοποθεσία όπου βρέθηκαν, την χρήση τους αλλά και το υλικό από το οποίο κατασκευάστηκαν. Αλήθεια έχει ακούσει κανένας το επάγγελμα του μουσειολόγου;

-(Όχι, τι κάνει ακριβώς ένας μουσειολόγος;)

Ο μουσειολόγος είναι αυτός που ασχολείται με τη μελέτη της ιστορίας, με τη συντήρηση, τη διατήρηση και την ταξινόμηση των εκθεμάτων σε ένα μουσείο. Είναι ο άνθρωπος που φτιάχνει μια έκθεση φυσικά σε συνεργασία με αρχιτέκτονες, αρχαιολόγους και συντηρητές. Είναι υπεύθυνος για την επιλογή των εκθεμάτων αλλά και την θέση που θα έχουν μέσα στο χώρο του μουσείου με βάση τη χρονολογική σειρά, είτε τον καλλιτέχνη.

Μήπως γνωρίζεται το επάγγελμα του Λαογράφου;

-(Ο λαογράφος ασχολείται με την ιστορία, τα ήθη τα έθιμα ενός τόπου.)

Σωστά, είναι ο άνθρωπος ο οποίος μελετά τους λαούς, τα έθνη, τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις τον τρόπο με τον οποίο ζούσαν τα παλιά χρόνια δηλαδή πως έτρωγαν ποια ήταν η καθημερινότητά τους, πως ντύνονταν κλπ.

Θα θέλαμε να μας πείτε ποιοι κατά τη γνώμη σας είναι οι βασικοί τρόποι συμπεριφοράς που πρέπει να τηρούνται μέσα σε ένα μουσείο;

-(Δεν τρέχουμε, δεν αγγίζουμε.)

Επίσης θα ήθελα να προσθέσω ότι δεν τρώμε, δεν φωνάζουμε, σεβόμαστε το χώρο και τα αντικείμενα.

Πριν ετοιμαστείτε για την επίσκεψη μας στο Λαογραφικό μουσείο θα θέλαμε να αναφέρουμε επιγραμματικά τα τέσσερα επαγγέλματα στα οποία θα αναφερθούμε μέσα στο μουσείο.

Βλέποντας τα αντικείμενα του μουσείου θα δώσουμε μεγαλύτερη βάση στα επαγγέλματα του τσαγκάρη, του φούρναρη, του πεταλωτή, του υλοτόμου, αλλά και στα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν καθώς και τι αλλαγές έχουν δηχθεί στο πέρασμα των χρόνων.

Και τώρα μπορούμε να μεταβούμε στο χώρο του μουσείου.

ΜΟΥΣΕΙΟ:

- Πριν ξεκινήσουμε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα θα θέλαμε να σας πούμε μερικά πράγματα για το λαογραφικό μουσείο Βυτίνας. Το μουσείο ιδρύθηκε το 1986, ενώ ο χώρος στον οποίο φιλοξενείτε έχει παραχωρηθεί από το δήμο Βυτίνας το 2000. Το πολιτισμικό υλικό του μουσείου αφορά μια ιδιωτική συλλογή, προερχόμενη από δύο άτομα έναν δάσκαλο και έναν κουρέα. Η συλλογή του μουσείου όπως παρατηρείτε χωρίζεται σε κατηγορίες ανάλογα με την χρήση των αντικειμένων όπως οικιακά σκεύη, ρουχισμός, τσαγκαράδικο, αμπελουργικά, σίδερα, ραπτομηχανές, υλοτομικά, γεωργικά εργαλεία, εκκλησιαστικά κ.α.
Ωραία και τώρα θα ξεκινήσουμε το εκπαιδευτικό μας πρόγραμμα.

Ξεκινώντας από αριστερά βλέπουμε το επάγγελμα του υλοτόμου. Ξέρει κανείς να μας πει ποια ήταν η δουλειά του υλοτόμου και τι εργαλεία χρησιμοποιούσαν;

-(Ήταν αυτός που έκοβε τα ξύλα.)

Πολύ σωστά, τώρα όμως θα ήθελα να σας αναλύσω λίγο το τι έκανε ένας υλοτόμος και τι εργαλεία χρησιμοποιούσε. Όπως βλέπετε μπροστά σας υπάρχουν κάποια εργαλεία πολύ βασικά για τη δουλειά του υλοτόμου, το πρώτο είναι ο καταρράκτης, με αυτό το εργαλείο ο υλοτόμος έκοβε τα πολύ μεγάλα ξύλα κάθετα, αμέσως μετά χρησιμοποιούσε την κορδέλα ένα μακρύ πριόνι όπου το χρησιμοποιούσαν δύο άτομα ο ένας τράβαγε από τη μια μεριά και ο άλλος από την άλλη και έτσι έκοβαν τα ξύλα κάθετα. Έτσι τα παλιά χρόνια ο υλοτόμος έκοβε τα ξύλα, τα μετέφερε με γαϊδούρια στα χωριά και τα πούλαγε. Τώρα, τη σημερινή εποχή πως πιστεύεται ότι γίνεται η δουλειά αυτή, πιστεύετε ότι έχει αλλάξει κάτι στο πέρασμα του χρόνου;

-(Ναι, τα εργαλεία έχουν εξελιχτεί.)

Πολύ ωραία, η διαδικασία της κοπής των ξύλων είναι η ίδια αλλά όπως μου είπατε με ποιο εξελιγμένα εργαλεία. Όπως είδαμε πριν η κορδέλα και ο καταρράκτης αντικαταστάθηκαν από αλυσοπρίονα, μηχανική κορδέλα και τα ξύλα πλέον μεταφέρονται με φορτηγά στα εργοστάσια.

Αμέσως μετά θα περάσουμε στο επάγγελμα του φούρναρη. Τώρα λοιπόν θα ήθελα να μου πείτε πως γινόταν η διαδικασία παρασκευής του ψωμιού, ξέρει κάποιος να μας πει;

-(Το έψηναν σε ξυλόφουρνο.)

Βεβαίως και το έψηναν σε ξυλόφουρνο αλλά εγώ θέλω να μου πείτε όλη την διαδικασία από την αρχή. Λοιπόν, πρώτα θα ήθελα να σας επισημάνω κάτι, παλιά κυρίως στα χωριά η κάθε οικογένεια έψηνε μόνη της το ψωμί και θεωρούσαν υποτιμητικό το να πάρεις ψωμί από τον φούρναρη. Αρχικά μάζευαν το σιτάρι, μετά το πηγαιναν στο μυλωνά για να το κάνει αλεύρι. Έπαιρναν το αλεύρι σε τσουβάλια και ξεκίναγαν την διαδικασία παρασκευής του ψωμιού. Έπλαθαν το προζύμι το έβαζαν στην πινακωτή, που είχαν πασπαλίσει με αλεύρι για να μην κολλήσει το προζύμι και το άφηναν όλο το βράδυ να φουσκώσει. Μετά λοιπόν έβαζαν ξύλα ελιάς στον ξυλόφουρνο και με το φουρνόφτυαρο τοποθετούσαν μέσα το ψωμί. Στις μέρες μας πως πιστεύετε ότι γίνεται η παρασκευή του ψωμιού;

-(Με τον ίδιο τρόπο αλλά πλέον υπάρχουν ηλεκτρικοί φούρνοι.)

Πολύ σωστά, όπως βλέπετε δεν έχει αλλάξει κάτι στην τεχνοτροπία κάποιων επαγγελματιών, απλά έχουν γίνει πιο εύκολα τα πράγματα λόγω της τεχνολογίας.

Ωραία τώρα θα περάσουμε στο επάγγελμα του πεταλωτή.

Ξέρει κάποιο παιδί να μας πει τι έκανε ακριβώς ο πεταλωτής και ποια ήταν τα εργαλεία της δουλειάς του;

-(Εβαζε τα πέταλα στα άλογα για να μην γλιστράνε.)

Ωραία παιδιά θα ήθελα να σας πω αναλυτικά τι έκανε ο πεταλωτής. Ο πεταλωτής είναι αυτός που έβαζε όπως είπατε τα πέταλα στα άλογα, έβγαζε λοιπόν το παλιό πέταλο με την τανάλια και με το σαντράνι μια ποιο μεγάλη τανάλια έβγαζε από το νύχι του ζώου κατεστραμμένα κομμάτια και μετά λίμαρε το νύχι του αλόγου ώστε να μπει το καινούριο πέταλο το οποίο ήταν σιδερένιο και φτιαχνόταν στο αμόνι. Έπιανε λοιπόν το πόδι του ζώου και τοποθετούσε το πέταλο στο ξυρό σημείο ώστε να μην τραυματιστεί το ζώο. Το πέταλο είχε καρφιά κεφαλάκια στις άκρες που προεξείχαν έτσι ώστε να μην γλιστράει το ζώο.

Τώρα παιδιά θα γνωρίσουμε το τελευταίο επάγγελμα το οποίο είναι ο τσαγκάρης.

Ποιος θα μου πει τι έκανε ο τσαγκάρης;

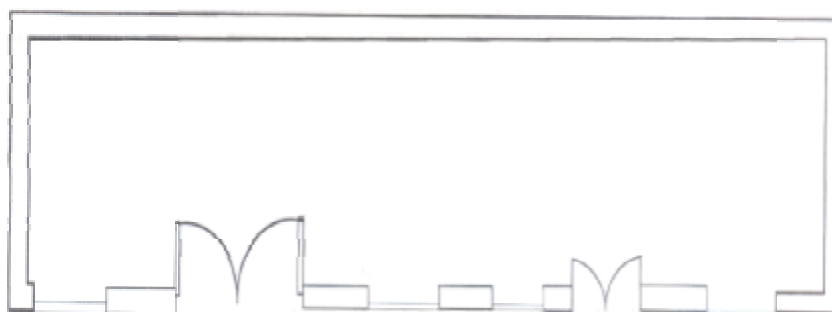
-(Ο τσαγκάρης έφτιαχνε παπούτσια.)

Ο τσαγκάρης όπως είπατε έφτιαχνε παπούτσια, αλλά θα σας αναλύσω πως γινόταν όλη η διαδικασία για να φτιαχτεί ένα παπούτσι. Λοιπόν παιδιά ο τσαγκάρης έπαιρνε το καλαπόδι δηλαδή το καλούπι ενός παπουτσιού που αποτελούταν από ξύλο, εκεί πάνω τοποθετούσε το δέρμα ώστε να πάρει τα μέτρα από το πόδι του πελάτη για το παπούτσι. Αρχικά παιδιά για να φτιαχτεί ένα ζευγάρι παπούτσια χρειαζόταν δύο με τρεις μέρες και στοίχιζε μία λίρα. Επίσης θα ήθελα να σας πω ότι τα ποιο παλιά χρόνια έφτιαχναν τα λεγόμενα γουρουνοτσάρουχα, τα οποία ήταν παπούτσια κατασκευασμένα από δέρμα γουρουνιού.

Τώρα παιδιά που τελειώσαμε την ξενάγηση θα περάσουμε στην πρώτη δραστηριότητα.

Θα σας δώσουμε κάποια φύλα εργασίας πάνω στα οποία υπάρχει η κάτοψη του μουσείου, τοποθετήστε στην κάτοψη που βρίσκονται οι ενότητες-επαγγέλματα στα οποία μόλις είδαμε και θέλω επίσης από κάτω στα κουτάκια που υπάρχουν να μου γράψετε ποια εργαλεία από τα επαγγέλματα σας έκαναν ποιο πολύ εντύπωση.

ΚΑΤΟΨΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΒΥΤΙΝΑΣ

Θα θέλαμε να μας αναφέρεται ποια εκθέματα από αυτά που είδατε σας εντυπωσίασαν περισσότερο μέσα στην έκθεση.

Τώρα λοιπόν παιδιά που τελειώσαμε με την πρώτη δραστηριότητα θα πάμε όλοι μαζί στο σχολείο και θα συνεχίσουμε εκεί τις υπόλοιπες δραστηριότητες.

ΣΧΟΛΕΙΟ:

Τώρα που επιστρέψαμε από το μουσείο, θα θέλαμε να μας πείτε τι ήταν αυτό που σας εντυπωσίασε περισσότερο στο μουσείο.

-(Οι παραδοσιακές στολές, οι ραπτομηχανές και τα παλιά σίδερα που λειτουργούσαν με κάρβουνο.)

Τώρα το κάθε παιδί ξεχωριστά θα θέλαμε να μας πείτε τί ήταν αυτό που δεν σας άρεσε στο μουσείο και τι θα αλλάζατε.

-(Δεν μας άρεσε που όλα ήταν μαζεμένα. Δεν είχαν όλα τα εκθέματα λεζάντες. Αυτό που θα αλλάζαμε είναι ότι θα βάζαμε χρώμα στους τοίχους.)

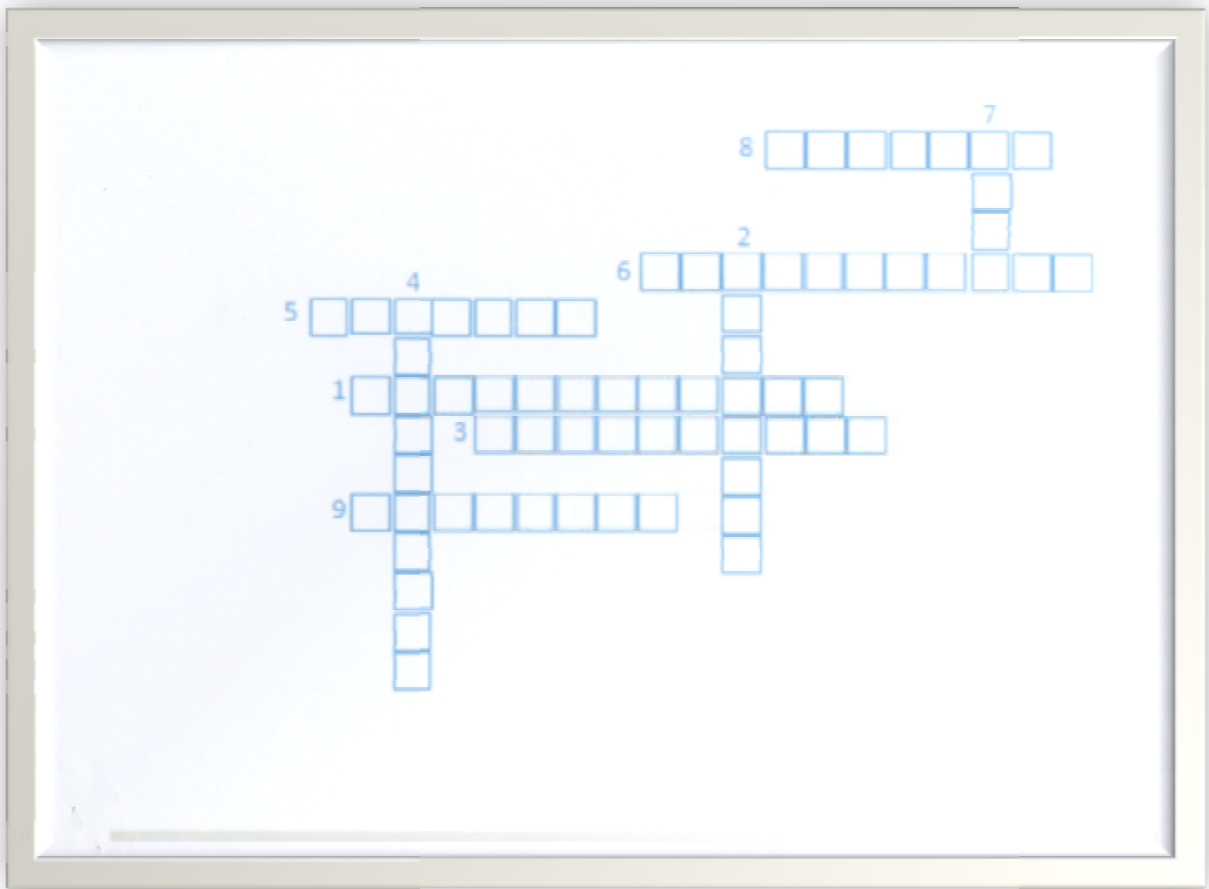
Προτού ολοκληρωθεί το πρόγραμμα θα κάνουμε άλλη μια δραστηριότητα, η οποία είναι ένα σταυρόλεξο σύμφωνα με τα αντικείμενα που είδαμε πριν λίγο στο μουσείο.

(Συμπλήρωση σταυρόλεξου)

ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ

Ερωτήσεις:

1. Βοηθητικό εργαλείο του φούρναρη.
2. Στο σχολείο γράφουμε στον πίνακα, οι νοικοκυρές έβαζαν το ζυμάρι σε αυτήν.
3. Με αυτό κόβουν τα μεγάλα ξύλα κάθετα.
4. Το μουσείο που επισκεφτήκατε είναι.....
5. Εργαλείο για να πάρει σχήμα το παπούτσι.
6. Τη χρησιμοποιούσαν και οι modίστρες.
7. Με αυτήν καλλώπιζαν την οπλή του αλόγου.
8. Τα μικρά ξύλα τα κόβουν στην.....
9. Η τανάλια που χρησιμοποιούσε ο πεταλωτής λεγόταν και.....

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ:

1. Φουρνόφτυαρο
2. Πινακωτή
3. Καταράκτης
4. Λαογραφικό
5. Καλούπι
6. Ραπτομηχανή
7. Λίμα
8. Κορδέλα
9. Σαντράνι

Τώρα θα θέλαμε όλοι μαζί να κάνουμε μια ανακεφαλαίωση για να διαπιστώσουμε αν υπάρχουν τυχόν απορίες. Βλέποντας αυτό το φύλλο παρουσίασης θα θέλαμε να μας πείτε τι παρατηρείτε στα επαγγέλματα που μόλις είδαμε; Ποια έχουν εξελιχθεί στο πέρασμα των χρόνων; Και ποια έχουν μείνει στάσιμα; Υπάρχουν επαγγέλματα που εξαλείφθηκαν λόγω της εξέλιξης της τεχνολογίας, ή ακόμα και εξαιτίας του γρήγορου τρόπου ζωής;

Απαντήσεις παιδιών:

1. Όλα τα επαγγέλματα έχουν εξελιχθεί στο πέρασμα του χρόνου γιατί τώρα που η τεχνολογία έχει προχωρήσει υπάρχουν μηχανήματα που βοηθούν.
2. Ο φούρναρης πλέον έχει ηλεκτρονικούς φούρνους που ψήνουν το ψωμί.
3. Ο πεταλωτής έχει μείνει το ίδιο επάγγελμα με τον ίδιο τρόπο.
4. Ο τσαγκάρης έχει εξελιχθεί έχει πολλές μηχανές.
5. Ο υλοτόμος έχει εξελιχθεί γιατί έχει μεγάλες μηχανές και πριόνια και τα μεταφέρουν πλέον με μεγάλα φορτηγά ενώ παλιά με γαϊδούρια.

4.3 Αξιολόγηση του προγράμματος από τους εμπυχωτές

Φτάνοντας στο τέλος της παρουσίασης του εκπαιδευτικού προγράμματος «Γνωριμία με το Λαογραφικό Μουσείο Βυτίνας, επαγγέλματα από το χθες στο σήμερα» και έχοντας μια συνολική εικόνα, αποφασίσαμε να κάνουμε μια συνολική αξιολόγηση αυτού του εγχειρήματος.

Αρχικά, το πρόγραμμα παρουσιάστηκε σε παιδιά της πέμπτης και της έκτης τάξης του Δημοτικού Σχολείου Βυτίνας. Με την άφιξή μας στο σχολείο και αφού έγινε η πρώτη γνωριμία με τους μαθητές, ξεκίνησε η πρώτη φάση του προγράμματος με την ανάλυση ορισμένων όρων όπως μουσείο, έκθεση, συλλογή, μουσειολόγος, λαογράφος. Τα παιδιά θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε κάπως διστακτικά, τουλάχιστον στην αρχή, έτσι τα προτρέψαμε να μας πουν έστω και αυτό που θεωρούσαν σωστό χωρίς να νιώθουν φόβο για τυχόν λάθος απάντηση. Στη συνέχεια, ξεπερνώντας αυτό το αμελητέο εμπόδιο, οι μαθητές έδειξαν ιδιαίτερα πρόθυμοι να μάθουν καινούργια πράγματα, αλλά έκπληξη μας προκάλεσε το γεγονός ότι μερικοί από αυτούς ήταν ιδιαίτερα προετοιμασμένοι για την επίσκεψή αυτή.

Μετά την ανάλυση των όρων με τη διαδικασία των ερωταποκρίσεων, οι μαθητές ετοιμάστηκαν για την δεύτερη φάση του προγράμματος, την επίσκεψη στο Λαογραφικό Μουσείο Βυτίνας. Με την είσοδό μας στο μουσείο ξεκίνησε η παρουσίαση του προγράμματος και η ανάλυση ορισμένων επαγγελμάτων που είχαν επιλεγεί από τους εμπυχωτές (πεταλωτής, φούρναρης, τσαγκάρης, ξυλοκόπος). Η πλειονότητα των μαθητών παρακολούθησε με ενδιαφέρον, ενώ υπήρχαν και ελάχιστες εξαιρέσεις. Η εξέλιξη του

πρόγραμμα κατά τη διάρκεια της παρουσίας μας στο Λαογραφικό μουσείο ήταν εξαιρετικά ικανοποιητική, τα παιδιά έκαναν πολλές ερωτήσεις και ήθελαν να μάθουν όσο το δυνατόν περισσότερα πράγματα από εμάς, παρόλο που δεν ήταν η πρώτη φορά που επισκέπτονταν το συγκεκριμένο μουσείο. Πριν το τέλος της δεύτερης φάσης του προγράμματος οι μαθητές κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα φύλλο εργασίας, (Παράρτημα Β), κατασκευασμένο ειδικά για τις ανάγκες του συγκεκριμένου προγράμματος. Στην αρχή μια μικρή μερίδα μαθητών δυσκολεύτηκε, στο σημείο που τους ζητήθηκε να συμπληρώσουν την κάτοψη του μουσείου, όμως η πλειοψηφία των παιδιών το συμπλήρωσε με επιτυχία και ιδιαίτερη ευκολία.

Έπειτα περάσαμε στην τρίτη και τελευταία φάση του προγράμματος. Επιστρέψαμε στο σχολείο και με την βοήθεια παρουσίασης μέσω Power Point, (Παράρτημα Α), έγινε μια ανακεφαλαίωση όλων όσα είχαν ειπωθεί από την αρχή της παρουσίας μας στο χώρο του σχολείου. Στη συνέχεια και πριν το τέλος της διαδικασίας δόθηκε στα παιδιά σταυρόλεξο, Υποκεφάλαιο 4.2, το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την καλύτερη κατανόηση του προγράμματος. Με την συμπλήρωσή του, διαπιστώθηκε από τους εμπνευστές ότι όλη η τάξη είχε κατανοήσει τα επαγγέλματα και τους δύσκολους όρους που τους είχαν ζητηθεί. Ακόμα και η μικρή μερίδα των μαθητών που αρχικά δεν είχαμε καταφέρει να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον τους, στο τέλος έδειξαν όχι μόνο ότι κατανόησαν ότι είχε ειπωθεί καθ' όλη την διάρκεια του προγράμματος, αλλά και ότι ενθουσιάστηκαν με το αποτέλεσμα του εγχειρήματος αυτού.

Εν κατακλείδι, πριν την αποχώρησή μας από τον χώρο του σχολείου δόθηκε στον διευθυντή και δάσκαλο της τάξης ένα φύλλο αξιολόγησης, (Παράρτημα Γ), όπου και του ζητήθηκε να μας εκφράσει τη γνώμη του για όλη την πορεία του προγράμματος. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικές, επισημαίνοντάς μας ότι καταφέραμε να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον ακόμα και των πιο δύσκολων μαθητών. Αυτό για μας είναι ένα είδος επιτυχίας, που μας δίνει το έναυσμα να συνεχίσουμε την προσπάθειά μας αυτή, φέρνοντας κοντά τους μαθητές στο χώρο του μουσείου και κατ' επέκταση στην πολιτισμική μας κληρονομιά.

4.4 Αποτίμηση της δράσης από τον εκπαιδευτικό

Σύμφωνα με τον διδάσκοντα Καρούτζο Ιωάννη το εκπαιδευτικό πρόγραμμα αποτέλεσε μια προσπάθεια προκειμένου τα παιδιά να μπορέσουν να αντιληφθούν τις διαστάσεις του μουσείου και των εκθεμάτων, εφόσον μία απλή περιήγηση ή στείρα ξενάγηση δεν θα μπορούσε να αποδώσει στον ίδιο βαθμό. Οι εμπνευστές κατάφεραν να προσεγγίσουν τα εκθέματα αποτελεσματικά καθώς δόθηκε τόσο λόγος όσο και χώρος στα παιδιά για να παρατηρήσουν και να σχολιάσουν τα εκθέματα μέσα σε ένα ευχάριστο και φιλικό περιβάλλον. Ακόμα, η συμμετοχή των μαθητών στο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα ήταν ενεργή υπό την έννοια ότι συμμετείχαν παρατηρώντας και σχολιάζοντας τα εκθέματα. Έτσι, μπόρεσαν να συνδέσουν τα εκθέματα με τα προσωπικά τους βιώματα και τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους. Επίσης, συμμετείχαν ενεργά μέσα από την υλοποίηση δράσεων που έγινε στα πλαίσια του προγράμματος.

Η δράση αυτή προετοιμάζει τους μαθητές για μια ενδεχόμενη επίσκεψή τους σε κάποιο μουσείο της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, βοήθησε τα παιδιά να αποκτήσουν μια επιπλέον οπτική σχετικά με το πώς μπορούν να διαχειρίζονται μια επίσκεψη σε ένα λαογραφικό μουσείο. Επισκέψεις σε μουσεία με παρόμοιο περιεχόμενο θα μπορούσαν να συνδεθούν με την παρούσα προσέγγιση. Ωστόσο, ο χρόνος ή και η διάρκεια υλοποίησης της δράσης είναι πάντα καθοριστικός για την ουσιαστικότερη προσέγγιση τέτοιων μουσείων σε μελλοντικές επισκέψεις.

Τέλος, στα πλεονεκτήματα του συγκεκριμένου μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος συγκαταλέγονται η προετοιμασία των παιδιών που προηγήθηκε της επίσκεψης, η υλοποίηση δραστηριοτήτων μετά τη λήξη του προγράμματος ξενάγησης και το φιλικό ύφος ξενάγησης από τους υπευθύνους. Ως μειονέκτημα του μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος θα μπορούσαν να αναφερθούν ο μικρός χρόνος – διάρκεια του της παρέμβασης, υπό την έννοια ότι δεν επαρκούσε ώστε κάποιος να μπορέσει με ευκολία να καλλιεργήσει στάσεις - τεχνικές προσέγγισης στα παιδιά προκειμένου να αποκτήσουν δεξιότητες μεγάλης διάρκειας (Παράρτημα Γ).

5.ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι φανερό τόσο από την θεωρητική ανάλυση που έγινε στην παρούσα πτυχιακή όσο και μέσα από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που υλοποιήθηκε ότι η Μουσειοπαιδαγωγική στοχεύει στη διαμεσολάβηση μεταξύ των επισκεπτών και του Μουσείου και κυρίως των μουσειακών αντικειμένων, με στόχο τη γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκινητική ενεργοποίηση του επισκέπτη. Το μουσείο, λοιπόν, καλείται να συνεισφέρει σημαντικά και με συστηματικό τρόπο στην αγωγή και την εκπαίδευση λόγω της φύσης και των χαρακτηριστικών του. Υπερτερεί σε εποπτικότητα και σφαιρικότητα, προσφέροντας δυνατότητες εμπέδωσης και κατανόησης των σχολικών γνώσεων και ανάπτυξης της κριτικής σκέψης. Επιπλέον, είναι ένας χώρος που επιτρέπει την καλλιέργεια της αισθητικής αγωγής, δίνει ευκαιρίες διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και επιδιώκει την επίτευξη συναισθηματικών και ψυχοκινητικών σκοπών. Τα παραπάνω στο χώρο του μουσείου επιτυγχάνονται μέσω βιωματικών προσεγγίσεων και ενεργητικών μεθόδων μάθησης.

Πιο συγκεκριμένα, η Μουσειοπαιδαγωγική Επιστήμη στοχεύει στην εξοικείωση των επισκεπτών, των παιδιών αλλά και άλλων ομάδων κοινού, με την έννοια του μουσείου και με το μουσείο ως φυσικό χώρο. Ακόμα, με κατάλληλα σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, που παρέχουν πλούσια ερεθίσματα, προσωπικές εμπειρίες, αλλά και έμπνευση, ενίσχυση της σύνδεσης των γνώσεων με τις καθημερινές εμπειρίες, προσπαθεί να ενθαρρύνει τα παιδιά ώστε να αντιλαμβάνονται τα αντικείμενα και τον υλικό πολιτισμό και προάγει βασικές δεξιότητες, όπως η ομαδική εργασία, και η δημιουργικότητα, καθώς αναγνωρίζεται η κοινωνική διάσταση της επίσκεψης στο Μουσείο.¹⁷

Η Μουσειοπαιδαγωγική δύναται να επιφέρει πολλαπλά κοινωνικά οφέλη και να οδηγήσει στη γενικότερη αυτοβελτίωση της κοινωνίας. Στα οφέλη αυτά συγκαταλέγονται η βελτίωση του διαλόγου και της κατανόησης μέσα σε μια ομάδα, άρα και στην κοινωνία γενικότερα, η ενδυνάμωση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και ταυτότητας, ενθάρρυνση των συνδέσεων και των σχέσεων, η καταπολέμηση του φόβου και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς καθώς και η πρόληψη της παραβατικότητας ή ακόμα και ο περιορισμός της. Επίσης, μπορεί να συμβάλει στην ενθάρρυνση και την ενίσχυση της συμμετοχικότητας σε τοπικές αποφάσεις και γενικά στην πολιτική ενεργοποίηση, στην καλλιέργεια των δυνατοτήτων και των προοπτικών της κοινωνίας, στην παροχή ασφαλούς και προσβάσιμου δημόσιου χώρου, στην ενδυνάμωση της κοινότητας μέσω της ενημέρωσης για τα δικαιώματα και τις υπηρεσίες που παρέχονται, στη βελτίωση της αποδοτικότητας των υπηρεσιών για να καλύψουν τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας και άλλων κοινωνικών εταίρων. Τέλος, καθοριστικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει στην ενθάρρυνση γενικών προτύπων ζωής που συμβάλλουν στη διατήρηση μιας καλής τόσο νοητικά όσο και ψυχικά κατάστασης, στην προσφορά φροντίδας και αποκατάστασης, ειδικά όταν απευθύνεται σε ειδικές ομάδες κοινού όπως άτομα με ειδικές ανάγκες ή σε ομάδες από κέντρα αποτοξίνωσης κ.λπ., στην προσφορά στους ηλικιωμένους ώστε να ζουν μια καλή και ανεξάρτητη ζωή αλλά και στη βοήθεια προς τους νέους και τα παιδιά προκειμένου να χαρούν τη ζωή και να συνεισφέρουν θετικά στην κοινωνία.¹⁸

¹⁷georalkistis.wordpress.com. (25 Φεβρουαρίου 2015). Άλκηστις Γεωργούλη, Μουσειοπαιδαγωγική Επιστήμη.

¹⁸ Μάρλεν Μούλιου, Μουσειοπαιδαγωγική, το μουσείο ως χώρος μάθησης και δημιουργικότητας.

Παρόλο που τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει η κοινωνία από την εφαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα σχολεία και μάλιστα της περιφέρειας είναι σημαντικά και μόνο θετικά, σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, η ελλιπής και ανομοιόμορφη κατάρτιση των εκπαιδευτικών στα Παιδαγωγικά τμήματα της χώρας μας αποτελεί σοβαρό πρόβλημα. Ο πολιτιστικός εκδημοκρατισμός, που αποτελεί έναν σύγχρονο προσανατολισμό της μουσειακής πολιτικής διεθνώς, στην Ελλάδα συζητείται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το μεγαλύτερο μέρος των εκπαιδευτικών και των μαθητών της περιφέρειας να αποκλείεται από τα πολιτισμικά αγαθά που εκτίθενται στα μεγάλα ελληνικά μουσεία και ιδιαίτερα σε αυτά του αθηναϊκού κέντρου. Η ανισότιμη πρόσβαση των επαρχιακών σχολείων στα κεντρικά μουσεία της χώρας μας καθίσταται ανάγκη επιτακτική.¹⁹

---

¹⁹ Στεφάνου Ε., (2010). Μουσείο και εκπαιδευτικοί: εμπειρική έρευνα στα Διδακταλεία των ΠΤΔΕ. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 22 (2010) 121-150.

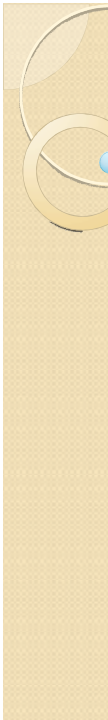
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Αναγνωστόπουλος Δάσκαλος, Λ. (2004). *Η λαογραφία της Βυτίνας. Ήθη και έθιμα*. Συλλογή λαογραφικού υλικού.
- [2] Αντζουλάτου-Ρετσίλα, Ε. (1984). *Το μουσείο και ο ρόλος του στην κοινωνία*. Αθήνα: Συμβολή στην ελληνική μουσειολογική βιβλιογραφία, Σκουφάς.
- [3] Κάιλ, Α. (1973). *Αυτοβιογραφία του Μάρκου Βαμβακάρη*. Αθήνα.
- [4] Κορρέ, Κ. (2008). *Η λαϊκή τέχνη. Ελλάδα Ιστορία και Πολιτισμός, Πέμπτος τόμος*. Αθήνα: Έντυπο που τυπώθηκε από το Εκτυπωτικό Κέντρο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης.
- [5] Κυριακίδης, Σ. (1964). *Γλώσσα και λαϊκός πολιτισμός των νεώτερων Ελλήνων*. Αθήνα.
- [6] Κυριακίδης, Ν. Α. (1989). *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- [7] Κυριακίδης, Ν. Α. (1993). *Λαογραφικά Μελετήματα ΙΙ*. Αθήνα: Εκδόσεις Πορεία.
- [8] Μούλιου, Μ. Μουσειοπαιδαγωγική, το μουσείο ως χώρος μάθησης και δημιουργικότητας. Σημειώσεις μαθήματος ΕΚΠΑ.
- [9] Μερακλής, Μ. Γ. (2009). *Ελληνική λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- [10] Νικονάνου, Ν. (2013). *Μουσειοπαιδαγωγική*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- [11] Στεφάνου Ε., (2010). *Μουσείο και εκπαιδευτικοί: εμπειρική έρευνα στα Διδασκαλεία των ΠΤΔΕ*. Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 22 (2010) 121-150.
- [12] Πολιτιστικό Κέντρο Πατρών, Μουσείο Λαϊκής Τέχνης. *Σύντομος Οδηγός του Μουσείου*.
- [13] Μ. ([χ.χ.]). *Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης και Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων*. Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου, 2017, από <http://www.melt.gr/>.
- [14] Βικιπαίδεια. (9 Ιανουαρίου, 2017). Ανακτήθηκε 31 Ιανουαρίου, 2017, από <https://el.wikipedia.org/wiki>.
- [15] Rodowecomuseum. (2016). *Ο φούρναρης - Ecomuseum Rodos*. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2016, από <http://www.ecomuseum.gr/index.php/fournaris>.
- [16] Πολιτιστικός σύλλογος Τέρπνης Σερρών. (9/11/2012). Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2016, από http://psterpnis.blogspot.gr/2012/11/blog-post_9.html.
- [17] Άλκηστις Γεωργούλη, (25 Φεβρουαρίου 2015). *Μουσειοπαιδαγωγική Επιστήμη*, από georalkistis.wordpress.com.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Α

Φωτογραφίες που αφορούν τα επαγγέλματα

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΤΙΝΑΣ

Τι είναι μουσείο ;

Τι σημαίνει έκθεση για εσάς ;

Με τι ασχολείται ο λαογράφος ;

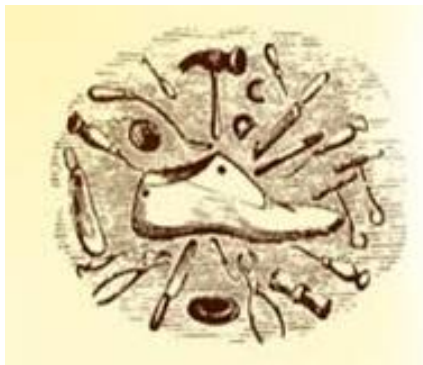
Ποια ήταν η διαδικασία παρασκευής του ψωμιού ;

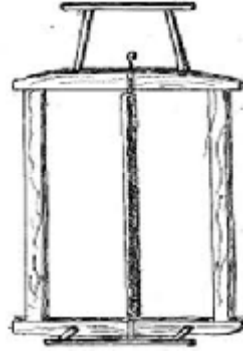
Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσε ο πεταλωτής;

Πως κατασκευάζεται ένα παπούτσι ;

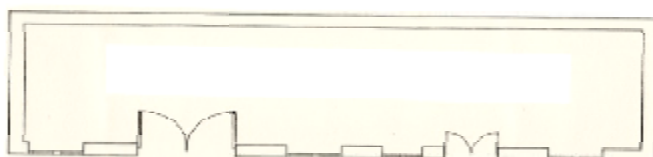

Ποια εργαλεία χρησιμοποιούσαν για την κοπή των δένδρων και στη συνέχεια των ξύλων ;

Παράρτημα Β

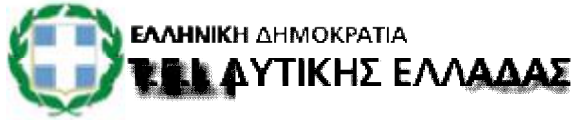
Κάτοψη Λαογραφικού Μουσείου Βυτίνας

Παράρτημα Γ

Φύλλο αξιολόγησης

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ** (ΠΡΩΗΝ ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ, ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ
ΣΧΛΙΑΣΜΟΥ ΕΚΘΕΣΕΩΝ)

Γνωριμία με το Λαογραφικό Μουσείο Βυτίνας "επαγγέλματα από το χθες στο σήμερα "

Ερωτήσεις αξιολόγησης για τον εκπαιδευτικό

Ερώτηση 1:

Πιστεύετε ότι το πρόγραμμα βοήθησε να κατανοήσουν οι μαθητές την έννοια του μουσείου, της συλλογής, του μουσειολόγου;

Ερώτηση 2:

Πως κρίνετε την προσέγγιση των εκθεμάτων από τους εμπυχωτές;

Ερώτηση 3:

Πιστεύετε ότι η συμμετοχή των μαθητών στο μουσειοπαιδαγωγικό πρόγραμμα ήταν ενεργή;
Αν ναι, με ποιόν τρόπο;

Ερώτηση 4:

Πιστεύετε ότι η δράση που μόλις έλαβε χώρα προετοιμάζει επαρκώς τους μαθητές για μια ενδεχόμενη μελλοντική επίσκεψή τους σε κάποιο μουσείο της χώρας;

Ερώτηση 5:

Ποιά είναι, κατά τη γνώμη σας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του συγκεκριμένου μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος;

Σας ευχαριστούμε πολύ για τις παρατηρήσεις σας

Παράρτημα Δ

Φωτογραφικό υλικό

Οπτική επαφή των παιδιών με εργαλεία που χρησιμοποιούσε ο πεταλωτής κατά την άσκηση του επαγγέλματός του.

Παρατήρηση και σχολιασμός του καταρράκτη που χρησιμοποιούσε ο υλοτόμος προκειμένου να διεκπεραιώσει την εργασία κοπής των μεγάλων κορμών.

Τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να παρατηρήσουν εργαλεία που χρησιμοποιούσε ο τσαγκάρης και ιδιαίτερα τα καλούπια που έδιναν τη δυνατότητα διαφοροποίησης ως προς το σχήμα αλλά και την αισθητική των υποδημάτων.

Πραγματοποίηση της Γ΄ Φάσης του εκπαιδευτικού προγράμματος και παρουσίαση του ειδικά σχεδιασμένου powerpoint.

Ενεργή συμμετοχή των παιδιών στη διαδικασία, ήτοι ερωτήσεις που απευθύνουν στον εμπνευστή επί του επαγγέλματος του πεταλωτή.

Ενθάρρυνση των παιδιών προκειμένου να παρατηρήσουν, να αναγνωρίσουν και να σχολιάσουν εργαλεία που συνδέονται με το επάγγελμα του φούρναρη.

Συζήτηση με τα παιδιά για τον εργαλείο και τον τρόπο που ο τσαγκάρης πραγματοποιούσε τις μετρήσεις που χρειαζόταν για την κατασκευή υποδήματος για τον πελάτη.

Οπτική επαφή των παιδιών με το πριόνι που χρησιμοποιούσε ο υλοτόμος και αναπαράσταση από τους εμπυχωτές της χρήσης τους στα παιδιά.

Ενθάρρυνση των παιδιών προκειμένου να αξιοποιήσουν την κριτική τους ικανότητα και την φαντασία τους για τον τρόπο κατασκευής του πετάλου.

Τα παιδιά περιγράφουν τη συνολική διαδικασία παρασκευής ψωμιού από την αρχή με έμφαση κυρίως στη διαδικασία και όχι τόσο στα εργαλεία που χρησιμοποιούσε.

Συζήτηση με τα παιδιά λόγω του ενδιαφέροντος που επέδειξαν για τα σίδηρα που χρησιμοποιούνταν για τα ενδύματα. Αν και τα μουσειακά αυτά αντικείμενα δεν ήταν σημείο ενδιαφέροντος του προγράμματος η συζήτηση έγινε στα πλαίσια ανταπόκρισης των εμπυχωτών στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Εντυπώσεις των παιδιών από την επίσκεψη τους στο μουσείο και παρακίνησή τους ώστε να αποτιμήσουν τυχόν ελλείψεις του μουσείου ή ακόμα και αλλαγές που θα μπορούσαν να επιτευχθούν για να καταστεί περισσότερο ενδιαφέρον.

Περιγραφή της διαδικασίας κοπής των ξύλων και της μεταφοράς τους στις περιοχές όπου χρειάζονταν.

Συνεργασία εμπνευστή και υπευθύνου του μουσείου για την πληρέστερη κατανόηση από τα παιδιά της δημιουργίας των υποδημάτων.

Εντοπισμός των διαφορών των υποδημάτων ως προς το υλικό κατασκευής τους από τα παιδιά.

Ανταπόκριση των παιδιών στην ερώτηση του εμπνευστή για τη διαδικασία παρασκευής ψωμιού.

Τα παιδιά αναγνωρίζουν και σχολιάζουν τη χρηστικότητα των εργαλείων του υλοτόμου.

Παροχή πληροφοριών στα παιδιά για τον χώρο του Λαογραφικού μουσείου της Βυτίνας, για τη γένεση, τη διαδικασία και το περιεχόμενο της συλλογής των μουσειακών αντικειμένων.